

THOMAS JEFFERSON'IN AYDINLANMA DÜŞÜNCESİ VE CUMHURİYETÇİ SİYASETİ

THOMAS JEFFERSON'S ENLIGHTENMENT
THOUGHT AND REPUBLICAN POLITICS

Mümin KÖKTAŞ

Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
mkoktas@aybu.edu.tr

Makale Bilgisi

Türü: Araştırma makalesi
Gönderildiği tarih: 21 Eylül 2024
Kabul edildiği tarih: 6 Mayıs 2025
Yayınlanma tarihi: 25 Haziran 2025

Article Info

Type: Research article
Date submitted: 21 September 2024
Date accepted: 6 May 2025
Date published: 25 June 2025

Anahtar Sözcükler

Thomas Jefferson; Amerikan
Aydınlanması; 18. yüzyıl;
Cumhuriyetçilik

Keywords

Thomas Jefferson; American
Enlightenment; 18th century;
Republicanism

DOI

10.33171/dtcjournal.2025.65.1.2

Öz

Bu makalenin amacı, Thomas Jefferson'ın (1743-1826) Aydınlanma düşüncesi ile cumhuriyetçi siyaset anlayışını incelemektir. Makalede Jefferson'ın düşüncelerini incelerken hem tarihsel hem de felsefi bir yaklaşım benimsenmiştir. Jefferson, Aydınlanma düşüncesinin Amerika'daki en güçlü temsilcilerinden biri olarak kabul edilir. Bu nedenle, Jefferson'ın Aydınlanma düşüncesi içerisindeki konumu, onu nasıl anladığı ve değerlendirdiği, Aydınlanma düşüncesini Amerika'da nasıl konumlandığı araştırılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, Jefferson'ın din-devlet ilişkisini nasıl anladığı, bilimsel ilerlemeye olan yaklaşımı ve eğitim reformları Aydınlanma düşüncesi ile bağlantılı olarak analiz edilmiştir. Jefferson'ın eğitim konusundaki tasarımları, halkın kendi kendini yönetme yetisini geliştirme amacını taşımaktadır. Jefferson, dinin bireysel bir alan olduğunu savunmuş ve devletin herhangi bir yaklaşıma göre inşa edilmeden dini özgürlüğün sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Ardından, Jefferson, halkın egemenliğini, kendi kendini yönetmenin insanın doğal hakkı olduğunu, yönetilenlerin rızasını ve katılımını cumhuriyetçilik anlayışının merkezine koyduğu için onun cumhuriyetçi siyaset anlayışı, bunun Aydınlanma düşüncesi ile nasıl bir etkileşimde bulunduğu analiz edilmeye çalışılmıştır. Jefferson'ın özgürlük, eşitlik ve doğal haklar kavramlarına dayanan siyasal ve felsefi düşüncesi, Aydınlanma hareketinin temel ilkelerinden etkilenmiştir ve onun bu yönünün Amerikan siyasi kültürüne yaptığı en önemli katkılardan biri olduğu değerlendirilmektedir. Bunları tamamlaması amacıyla, Jefferson'ın bazı pratik siyaset uygulamalarına ve başkanlık icraatlarına bakılmış, böylece Aydınlanma ve cumhuriyetçi düşüncesinin pratik sorunlarda ve uygulama alanlarında etkili olup olmadığı değerlendirilmiştir. Jefferson'ın özellikle kölelik konusundaki tutumunun, Aydınlanma ve cumhuriyetçilik ilkeleriyle çelişkisi gösterilmeye çalışılmıştır. Jefferson her ne kadar köleliğe karşı eleştirilerde bulunsu da köle sahibi olması ve köleliği devam ettiren politikaları, onun Aydınlanma değerleriyle uyumsuzluğunu ortaya koymaktadır. Özet olarak, makalede Jefferson'ın Aydınlanma ve cumhuriyet kavramları ve düşüncesi değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Abstract

The purpose of the article is to examine Thomas Jefferson's (1743-1826) Enlightenment thought and republican political understanding. A historical and philosophical approach is adopted to analyze Jefferson's ideas. Jefferson is considered one of the most prominent representatives of Enlightenment thought in America. Therefore, this study seeks to explore Jefferson's position within the Enlightenment, how he understood it, and how he positioned Enlightenment thought in America. In this context, Jefferson's understanding of the relationship between religion and the state, his approach to scientific progress, and his educational reforms are analyzed in connection with Enlightenment thought. Jefferson's vision regarding education aimed to strengthen the people's ability to govern themselves. He argued that religion is a personal matter and emphasized that the state should ensure religious freedom without being built upon any specific religious approach. Furthermore, Jefferson's republican political understanding, which centers on the sovereignty of the people, the natural right of self-governance, and the consent and participation of the governed, is analyzed in terms of its interaction with Enlightenment thought. Jefferson's political and philosophical thought, based on the concepts of liberty, equality and natural rights, was influenced by the basic principles of the Enlightenment movement and this aspect is considered one of his most important contributions to American political culture. To complement this analysis, the article also examines some of Jefferson's practical political actions and presidential policies to assess whether Enlightenment and republican ideas were effective in addressing practical problems and their applications. The article attempts to show the contradiction between Jefferson's attitude, especially on the issue of slavery, with the principles of the Enlightenment and republicanism. Although Jefferson criticized slavery, his slave ownership and policies that continued slavery revealed his inconsistency with the values of the Enlightenment. In summary, the article attempted to evaluate Jefferson's views Enlightenment and republicanism.

Giriş

Bu makalenin amacı, Thomas Jefferson'ın (1743-1826)¹ Aydınlanma düşüncesi ile cumhuriyetçi siyaset anlayışını incelemektir. Jefferson'ın klasik demokrasi, özgürlük, eşitlik ve doğal haklar anlayışı, onun siyasi felsefesinin temelini oluşturur ve bu kavramların Amerikan siyasi kültürü üzerindeki etkileri bu çalışma kapsamında ele alınacaktır. Aynı zamanda, Jefferson'ın din-devlet ilişkisine, eğitim reformlarına ve bilime olan yaklaşımı da analiz edilecektir. Cumhuriyetçi ilkelerle harmanladığı Aydınlanma düşüncesi, halk egemenliği, sınırlı hükümet ve bireysel haklar gibi kavramların Amerikan demokrasisinin yapı taşları haline gelmesinde kritik bir rol oynamıştır. Bu bağlamda, Jefferson'ın kölelik konusundaki tutumunun Aydınlanma ve cumhuriyetçilik ilkeleriyle olan çelişkileri, Jefferson'ın düşünce dünyasındaki karmaşıklığı anlamak için önemli bir tartışma alanı olarak değerlendirilecektir.

¹ Jefferson, 1743 yılında Shadwell, Virginia'da babasına ait bir plantasyonda doğmuştur. Babası büyük bir toprak sahibi, önemli bir yerel lider ve haritacıydı. 1752-7 yıllarında ilk eğitimi için Latince okuluna devam etmiş, 1758-60 yıllarında klasikler (Yunanca ve Latince) üzerine eğitim almış, 1760-2 arasında William ve Mary Koleji'ne devam ederek İskoçyalı Doğa Felsefesi Profesörü William Small'ın yanında eğitim görmüş, 1762-7 yıllarında da William ve Mary'deki ilk hukuk profesörü olan George Wythe'in gözetiminde hukuk eğitimi almıştır. 1767 yılında baroya kabul edilerek avukatlık yapmaya başlamıştır. 1764 ve 1773 yıllarında babasından ve kayınpederinden büyük miktarlarda toprağı ve yaklaşık 150 köleyi miras olarak devralmıştır. 1774 yılında Birinci Kıta Kongresi'ne katılacak Virginia delegelerine talimatlar vermiş ve daha sonra bunu *Amerikalı İngilizlerin Haklarına Kısa Bir Bakış (A Summary View of the Rights of British America)* adı altında yayımlamıştır. 1775-6'da İkinci Kıta Kongresi'ne Virginia delegesi olarak seçilmiş, *Silahlanmanın Gerekliği Üzerine Bir Deklarasyon ve Bağımsızlık Bildirgesi*'nin taslaklarını hazırlamıştır. 1776-9'da Virginia Temsilciler Meclisi'ne seçilmiş, burada dini özgürlüklerin sağlanması (dini hoşgörü, kilise ve devletin ayrılması, dini vergilerin kaldırılması), eğitimin yaygınlaştırılması (tüm çocukların ücretsiz eğitim alması), cezaların reforme edilmesi (cezaların orantılılığı, fiziksel cezaların kaldırılması, idamın sınırlandırılması) ve miras hakları (mirasın yalnızca ailenin ilk doğan erkek çocuğuna veya ailenin belirli bir soyundan gelen kişilere devredilmesi uygulamalarının iptal edilmesi) ile ilgili tasarılar kaleme almıştır. 1779'da Virginia valisi olarak seçilmiştir. 1780'de Amerika Felsefe Derneği üyeliğine kabul edilmiştir. 1784'te Benjamin Franklin ve John Adams ile Paris'e elçi olarak gönderilmiş, 1785-1789 yıllarında Fransa Büyükelçisi olmuştur. Paris'te iken 1785'te *Virginia Eyaleti Üzerine Notlar*ı (*Notes on the State of Virginia*) yayımlamıştır. 1789'da Fransız Devrimi'nin başlamasıyla Lafayette ve diğer devrim liderleriyle anayasa taslağı üzerine müzakerelerde bulunmuş ve aynı yıl Amerika'ya dönmüştür. 1790-3 yıllarında George Washington'un ilk dışişleri bakanı olarak görev yapmıştır. Alexander Hamilton'un federal hükümetin eyaletler aleyhine olacak şekilde başta mali olmak üzere yetkilerini artıran planlarına karşı çıkmıştır. 1796'da başkan yardımcısı, 1797'de Amerikan Felsefe Derneği başkanı olmuştur. 1800 ve 1804 yıllarında iki kez Amerikan başkanı olarak seçilmiştir. 1803'te Amerika Birleşik Devletleri'nin topraklarını iki katına çıkararak Louisiana'nın Fransa'dan satın alınmasını sağlamıştır. 1804-1806 yılları arasında Meriwether Lewis ve William Clark'ı Amerika'nın batısına harita çıkarma, bitki örtüsü, iklim, doğal kaynaklar, hayvanlar ve yerli halklar hakkında bilgi toplama amacıyla keşif gezisine göndermiştir. Başkanlıktan ayrıldıktan sonra deneysel tarım yöntemleri ile uğraşmış ve Virginia Üniversitesi'nin kurulmasına öncülük etmiştir. 1826'da Monticello'da ölmüştür. Bkz. F. Shuffelton (Ed.) (2009), *The Cambridge Companion to Thomas Jefferson*, Cambridge University Press: x-xv ve M. D. Peterson (1970), *Thomas Jefferson and the New Nation: A Biography*, Oxford University Press.

Thomas Jefferson, Amerikan siyasal düşünce tarihi açısından hem iki dönem başkanlık yapması hem de siyasal düşünceye katkısı nedeniyle dikkat çekici bir siyaset ve düşünce insanıdır. Jefferson'ın siyasal hayatı başkanlığının (1801-1809) yanı sıra Virginia valiliği, Fransa elçiliği, dışişleri bakanlığı gibi çeşitli görevleri kapsar. Siyasal düşünceye katkıları, yazılarının farklı kaynaklara yayılmış olması nedeniyle dağınıktır. Bunun önemli bir nedeni de siyaset üzerine sistematik bir deneme yazmamış olmasıdır. Yazdığı tek kitap *Virginia Eyaleti Üzerine Notlar*'dır (*Notes on the State of Virginia*)². Bununla birlikte, onun siyasal düşüncesinin izlerini meclis tutanaklarında, kamusal söylevlerde, yasama raporlarında, başkanlık kararnamelerinde ve yazmış olduğu yaklaşık 18.000 mektupta bulmak mümkündür (Appleby ve Ball, 1999, s. xiii). Princeton Üniversitesi tarafından 1950 yılında ilk cildi yayımlanan ve 2024 yılı itibarıyla 46 cilde ulaşan *Thomas Jefferson Yazıları* (*The Papers of Thomas Jefferson*), onun düşünce dünyasının kapsamlı bir derlemesini sunmaktadır.³ Hayatına bakıldığında gerçekten de onun meraklı ve çok yönlü zihninin neredeyse tüm insani ilgi alanlarına açık olduğu görülür (Becker, 1943, s. 692). Bu nedenle bir "Rönesans insanı" olarak tanımlanmıştır (Moses, 2019, s. 188). Kendi döneminin tanıklarından Benjamin Rush (1951, s. 779) da onunla ilgili kanaatlerini "salt bir cumhuriyetçidir ve aynı zamanda kimya, doğa tarihi ve tıp konularında aydınlanmıştır. Kısacası, o bir dünya vatandaşı ve evrensel barış ve mutluluğun dostudur" biçiminde ifade eder.

Jefferson, ölmeden önce kendi mezar taşı yazısını kaleme almıştır. Burada diplomatik görevlerini, başkan yardımcılığı ve başkanlığını görmezden gelerek Virginia Üniversitesi'nin kurucusu, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nin ve Virginia Dini Özgürlük Yasası'nın yazarı olarak anılmayı tasavvur ederek mezar taşına bunların yazılmasını vasiyet etmiştir. Jefferson'ın Amerikan Felsefe Derneği'nin 1797-1815 yıllarında başkanlığını da yaptığı dikkate alınacak olursa onun sadece siyasi tarih açısından değil bilim ve düşünce tarihi açısından da dikkate alınması gerektiği açıktır.

² Metin 1781 yılında yazılmış, 1785'te İngilizce haliyle Paris'te, 1787'de de Fransızca ve İngilizce olarak Paris ve Londra'da yayımlanmıştır.

³ Serinin ciltleri için bkz. <https://jeffersonpapers.princeton.edu/print-edition-volumes/>

Jefferson'ın yazılarında bazı konular sürekli yer alır. Bunlardan ilki, sıradan insan veya sıradan çiftçiye olan inancıdır. Akıl ve doğuştan gelen ahlak duygusuyla donatılmış sıradan insanlar eğer doğru eğitim alırlarsa, safsata, batıl inanç ve her şeye karışan devletten özgürleşirlerse olağanüstü şeyler başarabilirler.⁴ İkincisi, onun iyimserliğidir; geçmişten ziyade geleceğe bakmış, ilerlemenin ancak sürekli çaba ve eğitimin rehberliğinde mümkün olduğuna inanmıştır. Üçüncüsü ise, onun “doğaya” olan güvenidir. Ona göre, doğru hayat doğanın normlarına uygun olan bir hayattır. Hükümet de ancak doğal hukuka uygun yasalarla yönetirse haklı eylemlerde bulunur (Appleby ve Ball, 1999, s. xxii-xxvi). Bunlarla birlikte, Jefferson'ın hayatı ve düşünceleri çeşitli açılardan yorumlandığından, ona yönelik algılar birbirinden farklılaşmakta ve geniş bir yelpaze oluşturmaktadır. Bunlar arasında demokrasi kahramanı, ırkçı önyargıları olan köle sahibi, Amerikan yerlilerinin soykırım planının mimarı gibi birbirine zıt tanımlamalar yer almaktadır. Bunun önemli nedenlerinden birisi 1990'lı yıllardan itibaren Jefferson hakkında her yıl 100'den fazla kitap ve denemenin yayımlanmasıdır (Shuffelton, 2009, s. 4). Bu durum doğal olarak farklı Jefferson portrelerinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Bu makale, Thomas Jefferson'ın düşüncelerini incelerken hem tarihsel hem de felsefi bir yaklaşım benimsemektedir. İlk olarak, Jefferson'ın Aydınlanma düşüncesiyle olan ilişkisi ve bu düşüncenin onun cumhuriyetçi siyaset anlayışını nasıl şekillendirdiği ele alınacaktır. Ardından, cumhuriyet kavramı üzerinden Jefferson'ın siyaset felsefesi analiz edilecektir. Son olarak, Jefferson'ın pratik siyaset uygulamaları, özellikle bazı başkanlık icraatları ve eğitim konusundaki görüşleri Aydınlanma düşüncesinin somut yansımalarını belirlemek amacıyla tartışılmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda, kölelik konusundaki çelişkileri de değerlendirilecektir. Aydınlanma düşüncesi çok kapsamlı bir çerçeveye (felsefe, siyaset, bilim, doğa tarihi, eğitim gibi) sahip olduğu için mümkün olduğu kadar farklı alanlar üzerinden Jefferson'ın Aydınlanma anlayışının anlaşılması hedeflenmiştir. Jefferson, Aydınlanma ideallerini Amerikan cumhuriyetçiliği ile uyumlu hale getirme çabasında, bu iki düşünce sistemi arasındaki uyumlulukları ve gerilimleri hem entelektüel hem de pratik düzeyde şekillendiren çok yönlü bir kişidir. Makale, Jefferson'ın düşünce dünyasının hem Aydınlanma değerlerini hem de cumhuriyetçi ilkeleri dönemin toplumsal ve siyasal bağlamına uyarlama çabalarını, bu süreçte ortaya çıkan kölelik, yerli halklar,

⁴ Geleneksel Hristiyanlık inancı insanın kendisinin doğru ve yanlışla ilişkin ahlaki bilginin kaynağı olamayacağını ileri sürmüştür. Jefferson, buna karşı İskoç ahlak duygusu kavramından etkilenecek ahlakın kaynağını insan doğasında görmüştür. Buna göre insanlar doğuştan itibaren iyi ve kötüyü ayırt edebilme kapasitesine sahiptir (Jayne, 1998, s. 62, 72). Jefferson kafa (akıl) ve kalp (ahlak duygusu) arasında bir ayrım yaparak ahlakın entelektüel muhakemeden ziyade duygulara dayandığına ileri sürer. Akıl entelektüel arayışları yönetirken, kalbin ahlaki eylemlere rehberlik etmesi gerektiğini vurgular (Holowchak, 2014, s. 70-71).

seçili diğer politik alanlardaki tutarsızlıkları ve bu gerilimlerin Aydınlanma idealleri ile nasıl ilişkilendirilebileceğini analiz etmeyi amaçlamaktadır.

THOMAS JEFFERSON VE AYDINLANMA DÜŞÜNCESİ

Thomas Jefferson, Aydınlanma düşüncesinin Amerika'daki en güçlü temsilcilerinden biri olarak kabul edilir (Schneider, 1943, s. 246; Commager, 1975, s. 73) ve siyasi, ahlaki ve bilimsel düşüncelerinin çoğunu Aydınlanmaya borçludur (Caivano, 2023, s. 15). Onun düşünsel dünyası, genç yaşlarından itibaren aldığı eğitim ve etkilendiği düşünürler tarafından şekillenmiştir. William ve Mary Koleji'ndeki eğitimi, özellikle İskoçyalı doğa felsefesi profesörü William Small ve hukuk profesörü George Wythe ile olan yakın ilişkisi⁵, Jefferson'ın akıl⁶, bilim ve doğal haklar gibi Aydınlanmanın temel prensiplerini benimsemesinde belirleyici olmuştur. Bu dönemde matematik, doğa felsefesi, etik, hukuk, fizik, kimya ve astronomi yanında Latince ve Yunanca klasik eserlere (özellikle Epikuros⁷, Stoacılık, Cicero, Plutarch ve Tacitus⁸) göstermiş olduğu yoğun ilgi, Jefferson'ın Antik Yunan ve Roma düşünürlerinin ideallerini kendi düşünce yapısına entegre etmesine olanak sağlamış, böylece onun Aydınlanma düşüncesiyle olan bağı daha da güçlenmiştir. Jefferson'ın Avrupa, özellikle de Fransa seyahatleri ve Fransa'daki büyükelçilik dönemi, onu doğrudan Aydınlanmanın entelektüel merkezlerinden birisiyle tanıştırmış ve bu etkileşim, onun siyasi ve felsefi görüşlerinin gelişiminde derin izler bırakmıştır.

⁵ Jefferson otobiyografisinde hayatındaki büyük şans ve muhtemelen kaderini belirleyen şey olarak İskoçyalı William Small'ın öğrencisi olmasını gösterir. Din adamı sınıfından olmayan Small ile ilişkisinden "bilimin genişlemesi ve içinde bulunduğumuz şeyler sistemi hakkında ilk görüşleri"ni edindiğini belirtir. Jefferson burada doğru ve yanlış, adil ve adil olmayan duyularının görme, dokunma, koklama, tatma ve işitme gibi fiziksel duyulardan daha az gerçek olmadığını savunan İskoç ahlak duygusu teorisi çerçevesinde eğitim almıştır. Jefferson yine otobiyografisinde Wythe'den gençliğinin içten ve sevgili akıl hocası, hayatı boyunca dostu olarak söz eder. Ayrıca kendisini avukat olmaya Wythe'in yönlendirdiğini yazar (Jefferson, 1914, s. 6; Appleby ve Ball, 1999, s. xiv).

⁶ Jefferson'ın din dâhil herhangi bir alanda birey aklını sınırlayacak bir otorite olmadığı yönündeki düşüncesinin ilham kaynaklarından biri Lord Bolingbroke'tur (Jayne, 1998, s. 22).

⁷ Jefferson'ın en sevdiği filozoflardan olan Epikuros, ona göre gereksiz metafizik açıklamalardan uzaklaşarak ahlâk felsefesine en rasyonel yaklaşımı sunmuştur. Jefferson, mutluluğun hayatın amacı, erdemin mutluluğun temeli ve faydanın erdemin testi olduğu biçimindeki Epikürcü düşüncüyü benimsemiştir. Stoacılıktan da etkilenmiştir, ancak hayranlığı seçicidir, esas olarak Stoacıların dayanıklılık, dizginlenmeyen tutkuların zihnin huzurunu bozması ve ahlâki eşitlik konusundaki görüşlerini takdir eder (Richard, 1989, s. 433-434).

⁸ Jefferson Roma tarihinden, özellikle de en büyük tarihçi olarak kabul ettiği Tacitus'un eserlerinden etkilenmiştir. Antik Roma ile Amerika arasında paralellikler kurmuş, cumhuriyetçi erdemin ideali olarak Roma Cumhuriyeti'ne sık sık atıfta bulunmuştur. Tacitus'u, tiranlığın tehlikeleri hakkında kritik dersler veren ve Amerikalıların despotizmin yükselişini önlemesine yardımcı olabileceğine inandığı ahlaki bir tarihçi olarak görmüştür (Richard, 1989, s. 442).

Elbette Jefferson'ın Aydınlanma ile ilişkisinde kitaplar önemli bir yer tutmuştur. 1783'te kitaplarının sayımını gerçekleştirmiş ve 2.640 cilt kitabın kütüphanesinde olduğunu tespit etmiştir. Kitaplarını Fransız Aydınlanmasının en büyük simgelerinden biri olan *Encyclopédie*'nin hafıza (tarih), akıl (felsefe) ve imgelem (şiir) kategorilerine göre tasnif etmişti. Jefferson açısından kitaplar bir inziva yeri olmamış, transatlantik dünyadaki geniş bir arkadaş ve tanıdık kitlesiyle iletişim kurduğu bir araç haline gelmişti. Başkalarına ödünç kitap vermiş, onları kütüphanesini kullanmaya davet etmiş, onlar için kitap satın almış, çeşitli amaçlar için okuyabilecekleri kitap listeleri önermiş ve kitapları daha geniş kitlelere ulaştıracak kütüphanelerin oluşturulmasını teşvik etmişti (Shuffelton, 2012, s. 137-138).

Jefferson Aydınlanma düşüncesini, kimi zaman çelişkilere düşmüş olmakla birlikte, evrensel ve yerel (eyalet ve ulus temelli) değerleri birleştirerek uygulamaya çalışmıştır. Onun buradaki amacı Amerika'nın sadece yerel bir güç olarak değil, evrensel değerlere sahip bir ülke olarak gelişmesi gerektiğine inanmasıdır (Spahn, 2012, s. 364). Joseph Priestley'e bir mektubunda "Kendi toplumumuzun sınırlarına hapsedilmeyen bir yükümlülük altında hareket ettiğimizi hissediyoruz. Tüm insanlık adına hareket ettiğimizi hissetmemek mümkün değil" yazarak, Amerika'ya hem içeride benimsediği toplum ilkeleri hem de dışarıda izlediği politikalarla dünyaya örnek olma misyonu yüklemeye çalışmıştır. Ancak Jefferson, bir yanıyla, dünyayı reforme etmeyi arzularken, diğer taraftan da bu sürecin yaratabileceği yayılmacı politikaların meşrulaştırılması, kültürel çatışmaların ortaya çıkması ve ulusal kimliğin erozyonu gibi olumsuzluklardan endişe duymuştur (Tucker ve Hendrickson, 1990, s. x, 11). Bu geriliminin önemli bir nedeni, onun her ne kadar modern ve evrensel değerleri arzulasa da bir Virginialı ve Amerikalı olmayı önemsemesi ve sürdürmesidir. Bu açıdan Jefferson bir milliyetçidir ve Bağımsızlık Bildirgesi Amerikan kimliğinin kültürel bir iddiası olarak okunabilir (Steele, 2012, s. 4, 9). Yerel kimlik ile evrensel değerler arasındaki bu gerilimi, Aydınlanma düşüncesindeki, akıl, bireysel haklar ve ulusal kimliğin nasıl dengeleneceği konusundaki tartışmalarla ilişkilendirmek mümkündür.

Jefferson'ın düşüncesi, Aydınlanmanın temel ilkeleri olan doğa yasaları, akılcılık ve bireysel haklar gibi kavramlarla derin bir şekilde örülmüştür. Aydınlanma düşüncesine olan bağlılığı, onun en bilinen eserlerinden biri olan Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nde⁹ belirgin bir şekilde görülmektedir.¹⁰ Bildirgede yer alan aşikar gerçekler, vazgeçilemez haklar, doğal haklar, mutluluğu aramak, insanlık onuru, devrim hakkı, hükümetin meşruiyetinin halkın rızasına dayandığı fikri ve halk egemenliği¹¹ kavramları Aydınlanma düşüncesinin temel ilkelerinden kaynaklanmaktadır ve böylece Aydınlanma ideallerinin metne yansıdığını gösterir (Parkinson, 2012, s. 51). Jefferson'ın, Locke ve Aydınlanma düşünürlerinin etkisiyle geliştirdiği bu kavramlar, Amerikan devriminin ideolojik temellerinin atılmasına katkıda bulunmuştur. Bu bildirge Jefferson'ın siyasal kariyeri açısından da önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Jefferson, bireysel hakları sadece bireylerin kendi çıkarlarını koruması olarak ele almaz. Bu haklar toplumsal refahı da gözetken bir sorumluluğa işaret etmektedir. Jefferson'ın insan doğası hakkındaki görüşleri, Locke'un bireysel çıkar odaklı haklar anlayışından ayrılarak, insanları sosyal bir varlık olarak kabul etmiş, toplumdaki bireylerin hem özgürlüklerine hem de ahlaki yükümlülüklerine (ahlak duygusuna sahip olmalarına) vurgu yapmıştır. Bu çerçevede haklar yalnızca bireysel değil, aynı zamanda toplumsal erdemleri de kapsamaktadır.¹² İnsanı doğal olarak toplumsal bir varlık halinde anlama açısından Jefferson özellikle İskoç ahlak duygusu filozofu Lord Kames'i takip eder ve ona hayranlık duyar. Buna göre ahlak duygusu doğaldır (doğuşandır) ve ona sahip olup onunla hareket eden insanlar yasa ve devlet olmaksızın bir arada yaşayabilirler.¹³ Ancak, Jefferson

⁹ Bildirge için şuradaki metin kullanılmıştır: <https://www.archives.gov/founding-docs/declaration-transcript>

¹⁰ Bağımsızlık Bildirgesi'nin yazımı her ne kadar Jefferson'a atfedilse dahi Jefferson bu süreçte tek başına hareket etmemiştir. Bildirge, 4 Temmuz 1776'da kabul edilmeden önce iki tur düzenlemeden geçmiştir. İlk olarak Benjamin Franklin ve John Adams, 28 Haziran'da Kongre'ye sunulmadan önceki günlerde belgeyi bir kez daha gözden geçirmiş, ardından Kongre iki gün boyunca belgenin argümanlarını, dilini ve tonunu tartışmıştır. Franklin, "bu gerçeklerin kutsal ve inkâr edilemez olduğunu düşünüyoruz" ifadesini "apaçık" olarak değiştiren önemli bir düzenleme yapmış, Adams Massachusetts ile ilgili şikayetler üzerinde çalışmıştır. Kongre Jefferson'ın taslağında 39 değişiklik daha yapmıştır (Parkinson, 2012, s. 48, 50). Jefferson'ın (1825) kendisi de Bildirgenin o dönemde Amerikan zihninin bir ifadesi olmayı ve bu ifadeye, durumun gerektirdiği uygun tonu ve ruhu vermeyi amaçladığını belirtmiştir.

¹¹ 2000'li yıllarda Kongre Kütüphanesi'ndeki araştırmacı kimyagerlere göre, Jefferson, belgenin Kral George'a karşı en can alıcı şikayetlerinden birinde başlangıçta "tebaa" (subjects) yazmış, ancak kelimeyi eliyle silerek yerine "yurttaşlar" (citizens) yazmıştır. Elbette bu farklılığın siyasal sonuçları oldukça önemli olacaktır (Parkinson, 2012, s. 44).

¹² Jefferson'ın insan doğası ve bunun toplumsal, siyasi, kültürel bağlamları ve bireyin toplumsal bir varlık olduğuna yönelik düşünceleri ile ilgili olarak bkz. Maurizio Valsania (2013), *Nature's Man: Thomas Jefferson's Philosophical Anthropology*, University of Virginia Press.

¹³ Jefferson (1816b) bir mektubunda "O halde cumhuriyetçiliğimiz nerede bulunacak?" diye sorar ve buna "anayasamızda değil elbette, ama sadece halkımızın ruhunda" biçiminde cevap verir.

her zaman bu iyimserliği sürdürmemiştir. Çünkü insanların her zaman ahlak yasasının buyruklarına göre hareket etmediğinin farkındadır. Bu durum açıkça bireysel çıkar ve ahlaki zorunluluk arasında bir gerilim olduğunu gösterir. Jefferson'ın buna çözümü cumhuriyetçi kurumların, evrensel eğitimin ve tarım ekonomisinin¹⁴ insan doğasını ilerleteceği ve bu gerilimi yatıştıracağıdır (Yarbrough, 1998, s. 4-6).

Jefferson'ın Aydınlanma anlayışında iyimserlik, insan aklının ve özgürlüğün ilerlemesi yönündeki derin inancıyla şekillenen, ancak bu inancı sınırlandıran birtakım gerçeklerle dengelenen bir olgudur. İnsan doğasının ve aklının potansiyeline olan güvenini sıklıkla dile getirirse de bu iyimserlik salt bir inanç ya da kesin bir güvence değil, daha çok sürekli çaba ve eğitimin gerektiği bir umuttur. Onun iyimserliği, Aydınlanmanın ilerleme ve medeniyet idealine olan bağlılığından gelir. Bununla birlikte, bu iyimserlik, doğa ve zamanın kontrol edilemez güçlerine karşı koymanın zorluklarını da kabul eder. İnsanın kapasitesine duyulan güven ile doğanın ve tarihin karşı konulamaz güçleri arasında bir denge kurarak, iyimserliğinin sınırlarını belirler. Jefferson, geleceğe dair umutlarını diri tutarken, başarısızlık ihtimalini de göz ardı etmemiş ve Aydınlanmanın vaat ettiği ilerlemenin, nihai bir sonuçtan ziyade, süregelen bir mücadele olduğunu vurgulamıştır (Valsania, 2011, s. 1-3)

Jefferson, bilimin insanlık için bir kurtuluş aracı olduğuna inanmış ve akılcı düşünceyi hem bireysel hem de toplumsal düzeyde bir erdem olarak görmüştür. Ona göre, özgürlük “bilimin ilk doğan kızı” idi (Staloff, 2009, s. 127). Bu nedenle, doğanın ve aklın yasaları, bireylerin ve toplumların gelişiminde merkezi bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, Jefferson'ın bilimsel yöneme ve akılcı düşünceye olan bağlılığı, onun politikaları ve kişisel inançları üzerinde önemli etkiler bırakmıştır. Jefferson, özellikle Isaac Newton, John Locke ve Francis Bacon'ı “şimdiye kadar dünyaya gelmiş en büyük üç adam” (Jefferson, 1811) olarak görmüştür. Bu düşünürlerin çalışmaları, felsefi düşüncelerini etkilemiştir. Locke'un *Hükümet Üzerine İki Deneme* ve zihin üzerine olan çalışmaları, Newton'un evrenin fiziksel düzenine dair teorileri ve Bacon'ın bilimsel yöntemi (bilginin kaynağı olarak ampirik gözlem ve deneyim), Jefferson'ın hem siyasi hem de bilimsel düşüncelerinin temel taşları olmuştur.

Jefferson, Aydınlanmanın temel ilkelerinden biri olan “doğal düzen” kavramına büyük önem vermiştir. Doğal düzenin keşfi ve evrensel yasaların belirlenmesi, onun için bilimsel ve ahlaki bir arayıştı. Bu arayışta akıl, eleştiri ve sorgulama en önemli araçlar olarak

¹⁴ Jefferson tarımla meşgul olmanın ahlaki açıdan üstün bir yaşam biçimi olduğuna inanır. Tarımsal yaşam, bireysel bağımsızlık ve erdemli bir yaşam için ideal bir zemindir. Çünkü ona göre, siyasal iktidarı konsolide edecek ve genişletecek, şehirlerin büyümesine neden olacak ve insanların toplumsal bağlarını zayıflatacak ticari toplumun gelişmesi Amerikan karakterini yozlaştıracaktır (Yarbrough, 1998, s. 55).

görülüyordu. Jefferson, aklın ve bilimsel yöntemin toplumsal ve ahlaki meselelerde de geçerli olduğunu savunuyordu.

Jefferson'ın Aydınlanma anlayışı, bilginin sınırlılığına ve hataya açık olmasına dayanır. Yanılabilirlik yaklaşımı, Jefferson'ın sıkça kullandığı bir düşünsel araçtır. *Virginia Eyaleti Üzerine Notlar* gibi eserlerinde, kendi düşüncelerini kesin doğrular olarak sunmaktan kaçınmış ve bunların geçici olduğunu vurgulamıştır. Bu, Aydınlanmanın eleştirel ve açık fikirli yaklaşımıyla örtüşen bir özelliktir (Spahn, 2012, s. 370). *Notlar*, felsefi bir soruşturma ve polemik olmanın yanında, Virginia'nın fiziksel özelliklerine (coğrafya, nehirler, mineraller, dağlar, fauna, flora ve benzeri) ve insan unsurlarına (anayasa, yasalar, üniversiteler, dinler, görgü kuralları, üretim, tarih ve benzeri) dair konuları kapsayan ve Aydınlanma geleneğinde yaygın olan tipik bir ansiklopedi ve rehber kitabı olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle Amerikan Aydınlanmasının özgün metinlerinden biri olmuştur (Commager, 1975, s. 36). Jefferson ilerlemenin, özellikle bilim, etik ve hükümet alanlarında insan bilgisinin sürekli gelişimine bağlı olduğuna inanmıştır. Elbette bu tarihin lineer bir yorumu anlamına gelmez, çünkü tarih açık-uçludur ve içerisinde ilerleme ya da yozlaşma mümkündür (Helo, 2014, s. 16, 39).

Jefferson Amerikan başkanırken, Beyaz Saray'a gelen ziyaretçiler onu yerde serili büyük bir fosil kemik koleksiyonunu incelerken görebilirlerdi. Bu durum, Jefferson'ın doğa tarihine olan tutkusu ve fosil kalıntılara olan ilgisiyle bağlantılıdır. Jefferson, sadece Amerika Birleşik Devletleri'nin değil, aynı zamanda Amerikan Felsefe Derneği'nin de başkanıydı ve doğa tarihine sadece ilgi duymuyor, bununla ilgili tartışmalara da dahil oluyordu. Bu açıdan Jefferson'ın dönemin en tanınmış bilim insanlarından biri olan Buffon¹⁵ ile olan ünlü tartışması dikkate değerdir. Buffon özetle Amerikan doğasının Eski Dünya'ya kıyasla daha cansız ve verimsiz olduğunu savunarak Amerikan doğasının değersiz olduğunu, Yeni Dünya'nın Eski Dünya'ya göre daha az sayıda büyük dört ayaklı hayvan yetiştirdiğini, bu hayvanların Eski Dünya'daki benzerlerine göre daha güçsüz olduğunu ve Eski Dünya'dan getirilen hayvanların Yeni Dünya'da bozulduğunu iddia ediyordu. Ayrıca, Amerika'da yerli halkların da fiziksel, duygusal ve sosyal olarak zayıf

¹⁵ Georges-Louis Leclerc, Comte de Buffon (1707-1788), 18. yüzyılın en önemli Fransız doğa bilimcilerinden birisidir. Buffon, doğa tarihi, jeoloji ve antropoloji alanlarındaki tüm birikimi bir araya getirmek amacıyla yazdığı 36 ciltlik *Histoire Naturelle, Générale et Particulière* (1749-1804) adlı eseriyle bilinmektedir. Doğa bilimlerinde sistematik gözlem ve analizin önemini vurgulayan Buffon, biyoloji ve jeoloji gibi alanlarda dönemin bilimsel düşüncesine şekil vermiştir. Ayrıca, türlerin değişmezliği ve biyolojik çeşitlilik konularındaki görüşleri, Darwin'in evrim teorisinin öncüsü olarak kabul edilmesine yol açmıştır.

olduğunu öne sürmüştü.¹⁶ Jefferson, bu ve benzeri iddiaların Amerikan kültürü ve cumhuriyetçi projenin geleceği açısından önemli sonuçlar doğurabileceğini düşündüğünden bunları çürütmeye çalışmıştır. Buffon ile olan tartışmasını *Virginia Eyaleti Üzerine Notlar* adlı eserinde mamut fosil kalıntıları üzerine yaptığı bir tartışmayla başlatmış ve bu tartışmayı 1799'da Amerikan Felsefe Derneği'nde yayımlanan bir fosil makalesinde sürdürmüştür. Jefferson ayrıca 1807'de William Clark'ı Kentucky'de kazılar yapması ve kemikleri Washington'a göndermesi için görevlendirmişti. Tüm bu çalışmalarla Jefferson doğanın kendini düzenleyebileceğini ve yeni biçimlere dönüştürebileceğini öne sürerek, türlerin dönüşümüne dair bir düşünce geliştirmiştir.¹⁷ Jefferson (2022, s. 102-103), yerli Amerikalılar ile Avrupalılar arasındaki farklılıkların “doğaya” değil, “geleneklere” dayandığını ve Avrupalılarla aynı modül içerisinde yer aldıklarını müdafaa etmiştir. Onun Amerikan yerlileriyle ilgili düşünceleri, onları medeni potansiyele sahip ama henüz bu potansiyele ulaşmamış insanlar olarak gören paternalist bir eğilim göstermektedir. Bu yaklaşımın, Amerikan genişleme politikalarına entelektüel bir meşruiyet sağladığını ve yerli halkların kültürel ve fiziksel varlıklarının büyük ölçüde ortadan kalkmasına yol açtığını ileri sürmek mümkündür. Jefferson'ın yerli halklara duyduğu hayranlık, onların haklarını tam anlamıyla tanımaktan ziyade, onları özellikle 19. yüzyılda Amerikan ulusunun genişleme projesinin bir parçası olarak gören bir anlayışa dönüşmüştür. Tüm bu bilimsel ilgide Jefferson'ın, bilimsel yöntemin evrensel ve kozmopolit yapısını zaman zaman Amerikan doğasını yüceltme amacıyla ulusalcı bir perspektifle birleştirmiştir¹⁸ (Sweet, 2009, s. 101-103; Hallock 2009, s. 65-6; Commager, 1975, s. 43-44).

¹⁶ Jefferson (2022, s. 98) *Notlar* adlı eserinde Buffon'un Amerikan yerlileri ile ilgili ifadelerini alıntı yapar: “...bu nedenle topluluk, cumhuriyet, sosyal devlet yoktur. Fiziksel sevgi onların ahlakıdır; kalpleri donmuş, toplumları soğuk ve imparatorlukları serttir.”

¹⁷ Jefferson'ın bilime yönelik ilgisi sadece doğa tarihiyle sınırlı kalmamıştır. Meteoroloji ve klimatoloji alanlarında da sürekli çalışmalar yapmış, nehirlerin navigasyon potansiyellerini araştırmış, ulusal bir hava durumu bürosu kurulması için önerilerde bulunmuş, iklim konusunu gündeminde tutmuş, ormanların kesilmesi ve iklim değişikliği üzerinde çalışmalar yapmıştır. Newtoncu bilimi bazı pratik amaçlarla kullanmaya çalışmıştır. Eyaletler arası ticareti kolaylaştırmak için standart ölçüler, ağırlıklar ve para birimi sistemi geliştirme gibi önerilerde bulunmuş, mevcut sabanların verimsizliği ve geleneksel olarak zanaatkarlar tarafından el yapımı olarak üretilmesine karşın verimli ve kolayca yeniden üretilabilir bir saban geliştirmek amacıyla Newtoncu kalkülüsü kullanıp bir cismin en uygun biçimini hesaplama yöntemini uygulayarak en az direnç gösteren kalıp tahtası tasarlamıştır. Newtoncu bilimin izleri Bağımsızlık Bildirgesi'nde dahi bulunabilir. Bildirgede geçen “doğanın yasaları” genellikle doğal hukuk geleneğine atfedilmiş olmakla birlikte, doğal hukuk yerine metinde geçen doğanın yasaları ve bunu tamamlayacak biçimde “aşıkâr gerçekler” ifadesi Newtoncu bilim ve yasa anlayışının etkisi olarak yorumlanabilir (Sweet, 2009, s. 104-6).

¹⁸ Erken dönem Amerika doğa tarihi tartışmaları için bkz. Philippe Roger (2005), *The American Enemy: The History of French Anti-Americanism*, University of Chicago Press ve Lee Alan Dugatkin (2009), *Mr. Jefferson and the Giant Moose: Natural History in Early America*, University of Chicago Press.

Jefferson, din anlayışı açısından dini özgürlüğün sadık bir destekçisi olmuştur. Dini inançların özel doğasına inanmış, bireysel dini özgürlüğü ön plana çıkarmış ve mezhepçiliğe karşı çıkmıştır. Bu açıdan yaklaşımı temelde aydınlanmacı bir nitelik taşımış, bireysel dini özgürlüğün dinin hoşgörülü ve kapsayıcı bir yorumuyla birleştirilmesini vurgulamıştır (Schneider, 1943, s. 247).

Jefferson'ın din anlayışı "insan aklı üzerindeki tiranlığı" ortadan kaldırmakla doğrudan ilişkilidir. Bu çerçevede Virginia Dini Özgürlükler Yasası (1786) onun hedeflerinin merkezinde yer almıştır.¹⁹ Bu yasa akla ve din özgürlüğüne lirik bir övgü niteliğindedir. En uzun ve en önemli ancak hukuki bağlayıcılığı olmayan giriş bölümü, akıl ve dinin ikiye bölünmüşlüğü ve yozlaşmadan korunmasına ve vicdan haklarına adanmıştır. Burada devletin dini rahat bırakması gerektiğini, "gerçeğin" devletin desteğine ihtiyacı olmadığını belirtir. Din bir zorlama değil, kanıta dayalı bireysel akıl yürütme ve inanç meselesidir, inanç doğal olarak akıldan kaynaklandığı için hükümetin dini konulara müdahale etme yetkisi yoktur; aklın rehberlik edeceği gerçek nihayetinde cehalet ve hatanın üstesinden gelecektir ve bu nedenle dini özgürlüğü korumak için din ve devlet arasında katı bir ayrıma ihtiyaç vardır. Yasanın hukuki metninde ise, "hiç kimse herhangi bir dini ibadete, yere veya ayine gitmeye veya desteklemeye zorlanamaz, dini görüşleri veya inançları nedeniyle ... zorlanamaz, kısıtlanamaz, taciz edilemez veya yük altında bırakılamaz" denmektedir. Böylece din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması sağlanırken, herkesin dinini "özgürce yaşayabileceği" ilan edilmektedir. Yasanın son bölümünde ise, gelecekteki bir yasama organının bu yasayı yürürlükten kaldırabileceği kabul edilmekle birlikte, "ileri sürülen hakların insanlığın doğal hakları olduğunu ve bundan sonra mevcut yasayı yürürlükten kaldırmak veya işleyişini daraltmak için herhangi bir yasa çıkarılırsa, bu tür bir yasanın doğal hak ihlali olacağını" vurgulamaktadır. Jefferson'ın rahiplik mesleğine ve her türlü kilise/devlet ittifakına karşı inatçı muhalefeti, dinin ve din adamlarının monarşi ve aristokrasiyi desteklemede²⁰, özgürlüğü yok etmede ve yerleşik ortodoksluğa muhalif olanlara zulmetmede merkezi bir tarihi rol oynadıkları anlayışına dayanmaktadır. 1786 yılında Anglikan Kilisesi dışındaki

¹⁹ Bu yasanın arka planında İngiliz Kilisesi'nin, Virginia kolonisinde 1607'deki yerleşimin neredeyse başlangıcından itibaren yasayla kurulmuş olması yatmaktadır. Böylece Virginia'da Anglikan cemaatleri kurulmuş, bunlara mali destek sağlanmış, bölge sakinlerinin düzenli olarak Pazar ayinlerine katılmaları zorunlu tutulmuş ve muhalif ya da Anglikan olmayan din insanların ve cemaatlerin faaliyetleri büyük oranda kısıtlanmıştır. Bu nedenle, Quakerlar, Presbiteryenler ve Baptistler gibi dini gruplar Amerikan kolonilerindeki en güçlü bu kilise kurumuna karşı bir ölçüde dini hoşgörü elde etmek için mücadele etmek durumunda kalmışlardır (Buckley, 2013, s. 1).

²⁰ Jefferson doğal aristokrasi ve yapay aristokrasi arasında bir ayrım yapar. İnsanların erdem ve yetenekten kaynaklanan doğal bir aristokrasisi olduğunu kabul eder. Yapay aristokrasi ise, zenginlik ve doğum üzerine kuruludur ve devlet yönetiminde zararlı bir unsur olduğu için yükselişini önlemek için gerekli önlemler alınmalıdır (Holowchak, 2014, s. 31-33).

dini grupların da desteğiyle (din ve devletin ayrılması bu gruplara güvence sağlayacaktı) bu yasa kabul edilmiştir. Yasa ile Jefferson hem devleti kiliseden, halkı da rahiplik ve onun müttefiki aristokrasinin tiranlığından korumaya çalışmış hem de muhalif dini grupların devlet müdahalesinin getireceği yozlaşmadan korunma taleplerine güvence sağlamıştır (Ragosta, 2012, s. 75-80; Buckley, 2013, s. 58-60; Rakove, 2004, s. 57). Bu yasa elbette Virginia eyaletine özgüdür ama daha sonrasında federal hükümetin 1791’de çıkardığı Haklar Bildirisi’ne ilham kaynağı olmuş ve benzer hükümlerin orada yer almasına öncülük etmiştir.

Jefferson, Anglikan Kilisesi’nde yetiştirilmiş olmasına rağmen, üniversite yıllarında sahip olduğu Hristiyan inancından uzaklaşmış ve yetişkinlik döneminin büyük bir kısmında ciddi bir dini şüphecilik sergilemiştir. Gençlik yıllarında Hristiyanlığı batıl inanç olarak görmüş olmasına rağmen, zaman içerisinde fikrini değiştirmiş ve İsa’nın makul öğretilerini, dini sistem kurucuları tarafından kendisine dayatılan “mezhepçi dogmalardan” ayırmıştır. Özellikle Joseph Priestley’in *An History of the Corruptions of Christianity* (1793) adlı kitabından etkilenerek Aydınlanmanın din eleştirisi ile Hristiyanlığı uzlaştırmaya çalışmıştır. Priestley özetle İncil’in ve sonraki dogmaların çoğunun İsa’nın tarihsel öğretilerinin tahrif edilmesinden ibaret olduğunu benimsemiştir. Buna göre gerçek bir Hristiyan, İsa’nın öğretilerini kabul eder, ancak kilise yetkilileri tarafından yüzyıllar boyunca yapılan ekleme ve değişiklikleri kabul etmezdi. Bu anlayış Jefferson’ın kendisini bir Hristiyan olarak tanımlamasını sağlayan anahtar olmuştur (Neem, 2012a, s. 94). “Platoncu Hristiyanlara” (Jefferson bunu mistisizm olarak görür) karşı, Ünitaryenizmin rasyonalist bir formu olan ‘Hristiyanlık’ dediği şeyi savunmuştur.²¹ Jefferson’a göre İsa üç ana şey öğretmiştir: Sadece tek bir Tanrı vardır ve o da mükemmeldir, gelecekte ödüllerin ve cezaların olacağı bir durum vardır, dinin özü Tanrı’yı tüm kalbinle ve komşunu kendin gibi sevmektir. Jefferson, İsa’nın yaşamını, eserlerini ve felsefesini incelemiş ve onu tarihte ahlak düşüncesinin öncü isimlerinden biri olarak değerlendirmiştir (Samuelson, 2009, s. 143, 146-147). Tanrı’ya olan inancını temel olarak akla ve doğanın gözlemine dayandırmıştır. Bu minvalde Tanrı’nın tasarımını anlamak için vahye başvurmaya gerek olmadığına inanmış, akla vahiyden daha çok öncelik vermiştir (Neem, 2012a, s. 96; Jayne, 1998, s. 39). Böylece Hristiyanlığı dogmatiklikten çıkarıp ahlakileştirmeye çalışmıştır. İsa’nın tanrısallığını ve kutsallığını, yeniden dirilişini ve kefareti reddetmiştir. Jefferson, dini telkinin ve bunun özgür sorgulamayı bastırma eğiliminin düşünce özgürlüğü için özel

²¹ Jefferson’ın anti-Platonizmi kendisini metafizik ve daha sonra bunun Hristiyan teolojisinde benimsenmesine karşı çıkışında gösterir. Ona göre, Platonculuk ile erken dönem Hristiyan düşüncesinin birleşmesi İsa’nın gerçek öğretilerinin ve uygulamalarının sakatlanmasına neden olmuştur (Caivano, 2023, s. 9).

bir tehlike oluşturduğunu görmüş ve örneğin çocukların kendi görüşlerini oluşturacak kadar rasyonel bir yaşa gelene kadar İncil'e kolayca erişememeleri gerektiği konusunda ısrar etmiştir (Ragosta, 2012, s. 77). Jefferson açısından bireyin Tanrı ile ilişkisi doğrudan ve kişiseldir. Bu nedenle, vicdan özgürlüğü her bireyin Tanrı ile olan özel ilişkisine saygı gösterecek şekilde en geniş tabanda tanınmalıdır. Hem bunun güvencesi hem de Hristiyanlığın otoriteye dayalı inanç temelli bir dinden cumhuriyetçilik ve insan doğasıyla uyumlu sivil bir dine dönüştürülmesi ancak din ve devlet arasında bir duvar oluşturulmasıyla²² mümkün olacaktır (Neem, 2012a, s. 95, 104). Jefferson sıradan bireylerin dış müdahale olmaksızın kendi dini inançlarını oluşturabileceklerini vurgulamaktadır. Bu açıdan vicdan özgürlüğü temel insan hakkıdır, çünkü bireyin hangi dini inançların kendi düşünce ve değerleriyle uyumlu olduğuna bağımsız olarak karar verme yeteneğine sahip olduğunu öne sürmektedir. Bu hak, kişinin manevi yaşamına ilişkin son derece kişisel ve egemen seçimler içermesi nedeniyle de benzersizdir (Rakove, 2004, s. 60).

Thomas Jefferson'ın Aydınlanma düşüncesiyle olan ilişkisi, onun kölelik konusundaki tutumu gibi bazı eleştirilerle karşı karşıya kalmıştır. Aydınlanma ilkelerine olan bağlılığına karşın, Jefferson'ın köleliğe dair görüşleri ve uygulamaları, bu ilkelerle çelişen bir noktaya işaret eder. *Notlar*'da "siyahlar, ister aslen ayrı bir ırk olsunlar, ister zaman ve koşullar tarafından farklı kılınmış olsunlar, hem beden hem de zihin donanımları bakımından beyazlardan daha aşağıdırlar" (Jefferson, 2022, s. 222) biçiminde açık bir ırkçı üslup kullanır. Jefferson, köleliği doğal hukuka aykırı görüp kölelik karşıtı düşünceleri savunmasına ve köleliği kınamasına mukabil (Neem 2012b, s. 65; Helo, 2014, s. 40), köle sahibi olması ve kölelik kurumunu devam ettirmesi nedeniyle eleştirilmiştir.²³ Bu çelişki, Jefferson'ın Aydınlanma düşüncesine olan bağlılığının sınırlarını ortaya koymaktadır. Çünkü 18. yüzyıl koşullarında dahi Jefferson'ın bu tutumu zamanının entelektüel dünyasının gerisinde kaldığını gösterir (Egerton, 2009, s. 73, 78).

²² "Din ve devlet arasında bir ayırım duvarı" (wall of separation) Amerika'da din ve devlet arasındaki ilişkiye dair hukuki, politik ve söylemsel bir ifadedir ve kaynağını Haklar Bildirgesi'nin birinci maddesinin "Kongre, dinin kurulması veya serbestçe uygulanmasının yasaklanması konusunda hiçbir yasa çıkaramaz" hükmünden aldığı düşünülmektedir. Açıkçası bu ifade Haklar Bildirgesi'nde geçmez, ilk kez Jefferson'ın 1802 tarihli bir mektubunda kullanılmıştır (Dreisbach, 2002, s. 5).

²³ Jefferson, yaşarken sadece üç köleyi özgür bırakmıştır ve bunların hepsiyle de akrabalık bağı bulunmaktadır. Ayrıca, vasiyetinde de köle azat etmeye yönelik bir düzenleme yapmadığı göz önüne alındığında, bu tutumu, kölelerin özgürleştirilmesine dair bir niyet taşımadığı şeklinde yorumlanabilir (Egerton, 2009, s. 77, 80).

Jefferson, köleliğin ahlaki açıdan savunulamaz olduğunu ve Amerikan toplumunun bir gün kölelikten kurtulması gerektiğine inanıyordu. Bu konuda birçok yazısında köleliği eleştirmiş ve köleliğin büyük bir kötülük olduğunu belirtmiştir. Özellikle *Virginia Eyaleti Üzerine Notlar* adlı eserinde, köleliğin hem köleler hem de köle sahipleri üzerinde yıkıcı bir etkisi olduğunu yazmıştır (Jefferson, 2022, s. 249-250). Bağımsızlık Bildirgesi'nin taslak metninde Kral III. George'a yaptığı suçlamalardan biri Amerika'da köle ticaretini yasal olarak devam ettirmesidir (bu ifadenin Kongre tarafından silinmiş olduğunu da belirtmek gerekir) (Parkinson, 2012, s. 55). Otobiyografisinde "Kader kitabında bu insanların özgür olacağından daha kesin bir şey yazılmamıştır" diyerek, gelecekte köleliğin sona ereceğine dair inancını ifade etmiştir (Jefferson, 1914, s. 77). Kölelik konusundaki bu düşüncelerine karşın Jefferson'ın neden köleleri özgürleştirme konusunda yeterli tavır almadığı sorulacak olursa, Jefferson'ın buna yanıtı, özgürleşmenin bir ırk savaşına yol açacağı olmuştur (Kidd, 2022, s. 59). Bu nedenle, köleliğin kaldırılmasının zor ve karmaşık bir süreç olacağını düşündüğünden, köleliğin bir anda kaldırılması yerine, kademeli olarak sona erdirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Köleliğin kaldırılmasının özellikle Güney eyaletlerinde büyük ekonomik ve sosyal değişikliklere yol açacağına inandığı için temkinli bir yaklaşım benimsemiştir. Jefferson, kölelik karşıtı bu duruşuna rağmen, Virginia özelinde köleliğin kaldırılmasını sağlamak için belli bir yaşa gelen özgür bırakılmış kölelerin eyaleti terk etmesi²⁴ gibi gerçekçi olmayan şartlar öne sürerek fiili olarak kölelik karşıtı hareketleri engellemiştir. Çünkü Jefferson'ın önerisinin kabul edilmesi Virginia'nın işçi sınıfının ortadan kalkmasına yol açacaktı (Egerton, 2009, s. 74). Jefferson, özel yaşamında Monticello'da köle sahibi olmaya devam etmiştir. Yaklaşık 600'den fazla köleye sahip olduğu tahmin edilmektedir. Bu durumun, onun köleliğe yönelik eleştirilerini ve pratiğini tutarsız hale getirdiği açıktır. Jefferson, kölelerinin birçoğuyla doğrudan ilgilenmiş, kendisini onların mutluluğunu gözetmekle sorumlu hissetmiş fakat kölelerin serbest bırakılması konusunda çok az adım atmıştır (Pybus, 2012, s. 272).

Jefferson, kölelik meselesinde sorumluluğu başkalarına yönlendirme eğiliminde olmuştur. Örneğin, Bağımsızlık Bildirgesi'nde, köle ticaretinden ve Virginia'daki zorunlu emek sisteminin oluşumundan Britanya'yı ve Kral III. George'u sorumlu tutmuştur.

²⁴ Jefferson'ın köleliğe çözümü entegrasyon değil, sömürgeleştirmeye birlikte özgürleştirme olmuştur. Irksal açıdan karışık bir toplumun uyumlu bir şekilde işleyebileceğine inanmadığı için, özgürleşmeden sonra Afrikalı Amerikalıların beyazlarla "karışımının ulaşamayacağı bir yere" yerleştirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür (Jefferson, 2022, s. 223). Önerisi, bu nedenle, ırksal saflığı koruma arzusunu ve ırklar arasındaki doğal farklılıklara olan inancını yansıtmaktadır. Jefferson siyah Virginyalıların yalnızca eyaletin dışına gönderilmeleri şartıyla özgür bırakılabileceği düşüncesini temellendirirken "beyazların köklü önyargıları" ve "siyahların, uğradıkları haksızlıklarla ilgili on binlerce hatıraları" gibi gerekçeler sıralamıştır (Jefferson, 2022, s. 211). Jefferson böylece beyazlar ve siyahların bir arada yaşayamayacağını ileri sürmüştür.

Jefferson, genç bir politikacı olarak köleliği ortadan kaldırmanın olgun devlet adamlarının görevi olduğunu iddia etmiş, bu konudaki sorumluluğu sürekli olarak sonraki nesillere devretmiştir. 1814 yılına gelindiğinde, siyahilerin özgürlüğü konusunu düşünmeyi bıraktığını belirterek bunun kendi döneminde gerçekleşemeyeceğini söylemiştir (Egerton, 2009, s. 73).

Jefferson, yerli Amerikalıları doğa tarihi nesneleri olarak incelerken farklılıkları kültürel nedenlere bağlasa da Afrikalılara dair benzer bir analiz yaptığında bu farklılıkları biyolojik ve doğal nedenlerle açıklama eğiliminde olmuştur.²⁵ Afrikalılarla ilgili gözlemlerinin sınırlı oluşunun ampirik geçerliliği ne ölçüde kısıtladığını yeterince sorgulamamıştır. Afrikalıların fiziki ve zihinsel yetenekler açısından beyazlardan daha aşağı olduğunu sadece bir “şüphe” olarak ileri sürse de bu tür ifadeler onun ırkçı düşünceleri olarak değerlendirilmelidir (Sweet, 2009, s. 109; Richard, 1989, s. 451). Jefferson, bu açıdan kendi ön yargılarını meşrulaştıran çelişkili bir düşünce döngüsü inşa etmiştir. Şöyle ki, aşırı çalıştırdığı ve ücretlerini yeterince ödemeyerek gelişim imkânı tanımadığı siyahi işçilerinin sanatsal ya da entelektüel becerilerini geliştirmek için çok az fırsatları olduğunu kabul etmeyerek, onların bu durumlarını aşağılık olarak tanımlayıp köleleştirilmelerini haklı çıkarmaya çalışmış, yetişkin kölelerin de mesela “Öklid’in araştırmalarını” kavrayamamalarını onların gerçekten de aşağı varlıklar olduğunu kanıtlamak için kullanmıştır. Jefferson’ın kölelik konusundaki bu tavrının bir açıdan 19. yüzyılın sonlarındaki bilimsel ırkçılığın habercisi olduğunu ileri sürmek abartı olmayacaktır (Egerton, 2009, s. 74, 79).

Jefferson’ın kölelik meselesiyle ilgili tutumunun en iyi görülebileceği konulardan biri Haiti Devrimi’dir. Jefferson’ın bu devrime karşı yaklaşımı, onun Aydınlanma idealleri ile dönemin siyasi gerçekleri arasında yaşadığı gerilimi net bir şekilde ortaya koymaktadır. Demokratik hareketlere felsefi olarak destek vermesine rağmen, Jefferson’ın Haiti’ye yönelik politikaları Aydınlanma ilkelerinin tutarlı bir şekilde uygulanmasından ziyade, pragmatik düşüncelerle şekillenmiştir. Aydınlanma açısından Jefferson’ın eylemleri tutarsızlık barındırmaktadır. Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi, ezilen halkların zalim hükümetleri devirme hakkını savunurken, Jefferson bu hakkı Haiti halkına tanımamıştır. İç

²⁵ Jefferson, *Notlar* adlı eserinde Avrupa kökenli olan ve bu nedenle kendisine göre doğuştan daha yetenekli olan Romalı köleler (ayrıca beyaz olduklarını vurgular) ile Amerika’daki Afrikalı köleleri karşılaştırmıştır. Afrikalı kölelerin, doğaları gereği, içinde bulundukları durumun üstüne çıkabilecek entelektüel kapasiteden yoksun olduklarına inanıyordu (Jefferson, 2022, s. 213-214). Bu doğal aşağılık algısı, Jefferson’ın Afrikalı Amerikalıların Amerikan toplumuna eşit olarak entegre olamayacağına dair inancının temel gerekçesi olmuştur. Bunun yanında Jefferson, kölelerin ahlak duygusundan yoksunluk anlamında bir ahlaksızlığa sahip olmadıklarına düşünmüştür. Kölelere atfedilen hırsızlık örneğini vererek, bu durumun doğal bir ahlaksızlık değil, durumsal olduğunu yazar (Jefferson, 2022, s. 220).

ayaklanmalardan duyduğu korku ve köle sahiplerinin ekonomik ve sosyal çıkarlarına olan bağlılığı, Aydınlanmanın özgürlük ve eşitlik ideallerine olan bağlılığından daha ağır basmıştır. Amerikan Devrimi'ni ateşleyen Aydınlanma ilkelerinin birçoğunu içeren Haiti Devrimi, Jefferson için büyük bir meydan okumadır. Devrimi bu ideallerin doğal bir uzantısı olarak görmek yerine, siyasi çıkarlar ve iç istikrar kaygılarıyla değerlendirmiştir (Rebok, 2014, s. 95-100). Bu durum, ırk ve kölelik meselesiyle karşı karşıya kaldığında, Jefferson'ın yukarıda belirtilen sınırlarına başka bir örnek teşkil etmektedir.

Kadın haklarına gelince, Jefferson, Abigail Adams ve Maria Cosway gibi kadınların entelektüel kapasitelerine hayranlık duyarken ve onları teşvik edici sohbetler yapabileceği "akılcı yol arkadaşları" olarak takdir ederken, yine de zamanının ataerkil normlarına bağlı kalmıştır. Kadınların birincil rollerinin, annelik ve ev işlerini yönetmek olduğuna inanmıştır. Ona göre, kadınlar ancak bu ev içi alanlara odaklandıklarında gerçek potansiyellerini gerçekleştirebilir ve mutluluğa ulaşabilirler (Moses, 2019, s. 368; Steele, 2012, s. 56, 61). Jefferson, kadınların Amerikan demokrasisindeki çok kısıtlı rolüne ilişkin ataerkil düşüncelerinden asla vazgeçmemiştir (Helo, 2014, s. 141). Bir kadını siyasi bir göreve atamama gerekçesi olarak, "böyle bir yenilik için çağdaş Amerikan kamuoyunun hazır olmadığını ve kendisinin de hazır olmadığını" ifade etmiştir (Jefferson, 1807). Bu makalenin ilerleyen bölümlerinde ele alınacağı gibi, üniversite eğitiminde de Jefferson'ın kadınlara yönelik bir vizyonu yoktur. Kadın hakları bu açıdan Jefferson'ın Aydınlanma anlayışında ve siyasal düşüncesinde yer almamaktadır.

JEFFERSON'IN CUMHURİYETÇİLİK ANLAYIŞI

Jefferson, halkın egemenliğini, kendi kendini yönetmenin insanın doğal hakkı olduğunu, yönetilenlerin rızasını ve katılımını cumhuriyetçilik anlayışının merkezine koymuştur²⁶ (Helo, 2009, s. 35; Helo, 2014, s. 123). 1810 yılında yazdığı bir mektupta açıkça herkesin özgürlüğünü neyin güvence altına alacağına ya da tehlikeye atacağına kendisinin karar vermesini sağlayacak küçük ve kendi kendini yöneten bir cumhuriyet sistemi önerir (Jefferson, 1810). Ona göre hükümet, halkın iradesine dayalı olarak var olmalı ve halkın iradesini yansıtmalıdır. Jefferson, halk egemenliğini doğal hakların korunmasının bir garantisi olarak görmüş, Aydınlanma değerlerinden kaynaklanan bireyin yaşam, özgürlük ve mutluluğu arama hakkının, yalnızca halkın iradesine dayalı bir yönetim

²⁶ Helo (2009, s. 35) burada Jefferson'ın da dahil olduğu daha geniş bir kapsamda değerlendirme yaparak Amerikan Devrimi'nin ideal bir cumhuriyet anlayışı ile belirli bir yönetim biçimine bağlı kalmadığını ve asıl önemli olanın, halkın rızasına dayalı bir yönetim kurma hakkı olduğunu vurgular. Bu, devrimcilerin temel amacının hükümetin şekli değil, halkın güvenlik ve mutluluğunu en iyi sağlayacak ilkeleri ve yapıları oluşturmak olduğuna işaret eder.

biçimiyle güvence altına alınabileceğini düşünmüştür. Bu bağlamda Jefferson, seçimlerin ve halkın hükümet üzerindeki kontrolünün önemini vurgulamıştır. Halkın seçtiği temsilcilerin, halkın çıkarlarını savunması gerektiğini söyleyerek, yönetimin meşruiyetini halkın onayına dayandırmıştır. Tocqueville (2010, s. 323, 426) *Amerika'da Demokrasi* adlı ünlü eserinde Jefferson'dan "Amerika demokrasisinin yetiştirdiği en büyük demokrat" ve "onu demokrasinin şimdiye kadar sahip olduğu en güçlü öncü olarak görüyorum" gibi ifadelerle söz eder.

Jefferson'ın klasik demokrasi anlayışı, halkın doğrudan katılımına dayalı bir siyasi sistem tasavvuru içerir. Çünkü ona göre, halkın siyasi sürece aktif katılımı, cumhuriyetçi bir yönetimin sürdürülebilirliğinin anahtarıdır. Bu görüş, temsili demokrasiden ziyade, daha yerel (ademi merkeziyetçi) ve katılımcı bir yönetim biçiminin ortaya konulmasına yol açmıştır (Caivano, 2023, s. 1). Jefferson, köy meclisleri gibi yerel yönetim birimlerinin güçlendirilmesini ve vatandaşların yerel düzeyde kendi kendini yönetme becerilerinin geliştirilmesini önemsemiştir. Yerel yönetimler, Jefferson'ın cumhuriyetçi vizyonunda, vatandaşların kendi topluluklarında aktif bir rol oynayarak cumhuriyetçi değerleri pekiştirdiği alanlardır. Jefferson, çiftçileri ve kırsal yaşamı cumhuriyetçilik için ideal bir model olarak görmüştür. Ona göre, bağımsız çiftçiler kendi geçimlerini sağlayan, devlete bağımlı olmayan, cumhuriyetçi erdemleri muhafaza eden ve ticaret veya imalatla uğraşanlara göre yolsuzluğa daha az açık bireyler olarak cumhuriyetçi bir toplumun temeli olmalıydı (Moses, 2019, s. 50). Bu görüş, Jefferson'ın "Amerikan tarım toplumunu" idealize etmesinin bir parçasıdır.

Bununla birlikte, Joyce Appleby gibi yazarlara göre, Jefferson, tarıma dayalı kendi kendine yeterliliği idealize eden nostaljik bir dünya görüşüne değil, ticaretin ve kapitalist gelişimin teşvik edildiği bir toplumsal vizyon benimsemiştir. Appleby, Jefferson'ın moderniteye karşı direnmediğini, aksine modernleşmeye yönelik ilerici politikaları destekleyen biri olarak yeniden yorumlanması gerektiğini belirtir.²⁷ Özellikle, Amerikan çiftçilerinin Atlantik ticaretine katılımını artırarak, sosyal ve ekonomik bağımsızlığı teşvik eden politikalarının Jefferson'ın ideolojik temelini oluşturduğunu vurgular. Buna karşılık Lance Banning, Jeffersoncu cumhuriyetçiliğin sadece liberal kapitalist bir vizyona dayanmadığını, aynı zamanda klasik cumhuriyetçi fikirlerle güçlü bir bağa sahip olduğunu

²⁷ Açıkçası endüstriyel kapitalizmin genişlemesi, şehirlerin büyümesi ve çeşitlilik arz eden ve genişleyen bir ulusu yönetmenin karmaşıklığı Jefferson'ın idealinin sürdürülmesini giderek zorlaştırması kaçınılmazdı. Ayrıca, Jefferson'ın Monticello'da kendi tarım modelini desteklemek için köleliğe bel bağlaması, hayal ettiği özgürlük ve eşitlik ilkelerinin altını oymuştu (Moses, 2019, s. 394, 408).

ileri sürer. Ona göre, Jeffersoncular ticari gelişmeyi desteklese de bu gelişmenin toplumsal erdem ve siyasal özgürlükle dengelenmesi gerektiğine inanmışlardır.²⁸

Jefferson'ın düşüncesinde cumhuriyette toprak sahibi olmak, kendi kendini yönetmek için gerekli olan ekonomik öz yeterliliğe ulaşma becerisiyle eş tutulmuştur. Onun vizyonuna göre, yalnızca toprak sahibi olanlar siyasi haklarını sorumlu bir şekilde kullanabilecek özerkliğe sahiptir. Yurttaşlık, böylece mülkiyet hakkına dayandırılmıştır. Somut bir toprak parçası üzerindeki mülkiyet hakkı, ekonomik bireyciliğin sınırsız taleplerini belirli bir yerel topluluğa olan sosyal bağlılıkla uzlaştıracak ve dolayısıyla kişisel çıkar ve yurttaşlık (civic) erdemi arasında bir denge kurulacaktı. Bir toprak parçasına sahip olmak bireylere toplumda kalıcı bir menfaat sağladığından, bu durum yurttaşlık görevlerine ve kamusal erdeme bağlılığı teşvik edici olacaktır. Bu yolla Virginialılar, cumhuriyetlerini yozlaşmanın tarihi tuzaklarından koruyabileceklerini düşünmüşlerdir (Curtis, 2012, s. 6-8, 61; Moses, 2019, s. 118). Burada belirtmek gerekir ki, özellikle Amerika'nın güney eyaletlerinde 1850'lerde toprak sahipliği yerini köle sahipliğine bırakmıştır. Virginia'da demokrasi geliştikçe, köleliğin cumhuriyetçi hükümetin sürdürülmesinde temel bir unsur olduğu fikri teşvik edilmiş ve böylece köle sahibi sınıfın gücü artmıştır (Curtis, 2012, s. 4).

Jefferson, cumhuriyetçi yönetimin sürdürülebilirliği için yurttaşlık erdemlerini kritik bir önemde görmüştür. Yurttaşlık erdemi, bireylerin kamu yaşamına katılımını ve sorumlu bir vatandaşlık bilinci geliştirmelerini teşvik eder. Bu erdemler yalnızca bireysel ahlaki gelişimi desteklemekle kalmaz, aynı zamanda bireyler arasında toplumsal bağlar oluşturarak toplumsal dayanışmayı güçlendirir ve böylece cumhuriyetçi yönetimin devamlılığını sağlar. Jefferson, halkın erdemli olmasının cumhuriyetçi bir hükümetin temel dayanağı olduğuna inanmış, erdemli bir vatandaş kitlesi olmadan cumhuriyetçi bir sistemin sürdürülebilirliğinin mümkün olmadığını savunmuştur. Yurttaşlık erdemi nosyonu, bireysel özgürlüklerin korunmasının ve kendi kendini yönetme idealinin vazgeçilmez bir koşulu olarak Jefferson'ın düşüncesinde merkezi bir yer tutar (Yarbrough, 1998, s. 102). Bu noktada Jefferson açıkça bir uyarıda bulunur. Ona göre, cumhuriyetin olası bir başarısızlığı "dünyanın umutlarına karşı bir ihanet" olacaktır (Jefferson, 1820b).

Bu bağlamda, Jefferson cumhuriyet (republic) teriminin farklı dillerde belirsiz ve çeşitli anlamlarda kullanıldığını vurgular. Ona göre, sade ve basit anlamıyla bir cumhuriyet, vatandaşların doğrudan ve kişisel olarak çoğunluk kurallarına göre hareket ettikleri bir

²⁸ Bu konudaki tartışma için bkz. Lance Banning (1986), Jeffersonian Ideology Revisited: Liberal and Classical Ideas in the New American Republic, *The William and Mary Quarterly*, 43(1), 3-19.

hükümet biçimidir.²⁹ Çoğunluk kuralını “her toplumun doğal yasası” ve dolayısıyla “insan haklarının tek emin koruyucusu” olarak görmüştür (Helo, 2014, s. 142). Ancak bu tür bir hükümet, coğrafi alan ve nüfus açısından çok sınırlı olmak durumunda olduğu için, doğrudan demokrasi sadece küçük topluluklarda uygulanabilecektir. Daha büyük ölçeklerde, temsilciler aracılığıyla işleyen bir hükümet biçimi, saf bir cumhuriyete en yakın modeldir.³⁰ Jefferson, halkın hükümetin üzerindeki kontrolünün cumhuriyetçiliğin temel bir ölçüsü olduğunu vurgular ve Amerikan hükümetlerinin bu açıdan beklentilerin gerisinde kaldığını ifade eder. Bu durumu ise, Amerikan anayasa yapıcılarının gerçek cumhuriyetçi ilkelerden saparak Avrupa otoritelerinin etkisine kapılmalarına ve hükümet üzerine spekülasyon yapan kişilerin halk korkularını haksız yere ciddiye almalarına bağlar. Bu yanlış yaklaşımlar, Jefferson’a göre, Amerikan hükümetinin yeterince cumhuriyetçi olmamasına yol açmıştır. Ayrıca, Jefferson, bu hataların düzeltilmesi için altın fırsatın kaçmış olabileceğinden endişe duyar. Çünkü kamu gücünü elinde tutanların, genellikle bu gücü azaltma yönünde bir istek göstermediklerini düşünür. Bu bağlamda, Jefferson, hükümetin daha fazla halk kontrolüne tabi olması gerektiğini ve bu kontrolün eksikliğinin cumhuriyetçilikten bir sapma olduğunu savunur (Jefferson, 1816a).

Jefferson’ın doğuştan gelen ve apaçık olduğunu düşündüğü doğal haklara– yaşam, özgürlük ve mutluluğun aranması – olan inancı, cumhuriyetçiliğinin merkezinde yer alır. Diğer bir ifadeyle, Jefferson, bireysel özgürlüklerin korunmasını cumhuriyetçi bir hükümetin temel görevlerinden biri olarak görmüştür. Hükümetlerin bu hakları korumak için kurulduğunu ve bunu başaramayan her hükümetin meşruiyetini kaybedeceğini savunmuştur. Bununla birlikte, Locke’un formülasyonundan farklı olarak mülkiyetin mutluluğun aranması ile değiştirilmesi onun insani tatmin konusundaki daha geniş vizyonunu yansıtmaktadır. Jefferson için mutluluk sadece maddi zenginlik değil,

²⁹ Jefferson cumhuriyetçi hükümetin, vatandaşların çoğunluğunun bağımsız, dürüst ve makul ölçüde zeki olmadıkça çok başarılı olamayacağını farkındadır. Halk için okullar ve liderler için üniversiteler açılarak zekâ eğitimle yeterince geliştirilebilir ve yönlendirilebilirdi. Ancak dürüstlük ve bağımsızlık öğretiden çok insanların içinde yaşadıkları koşullara bağlıydı. Ona göre, en iyi koşullar kırsal yaşamda bulunmaktadır. Bu nedenle Jefferson, ‘toprağı işleyenler’in ‘en erdemli yurttaşlar’ olduğuna inanmıştır (Becker, 1943, s. 699).

³⁰ Jefferson hükümetin farklı organlarının halk tarafından seçilme şekillerine göre daha fazla veya daha az cumhuriyetçi olabileceğini belirtir. Örneğin, yürütme organı halk tarafından doğrudan seçilmediğinde cumhuriyetçi niteliğin azaldığını, yargının ise ömür boyu atanmasının cumhuriyetçiliğe tamamen aykırı olduğunu söyler. Temsilciler Meclisi’nin en cumhuriyetçi organ olduğunu, Senato’nun ise halk tarafından doğrudan seçilmediği ve uzun görev süreleri nedeniyle cumhuriyetçi niteliği daha az taşıdığını belirtir (Jefferson, 1816a). Jefferson’ın modern temsili hükümetin herhangi bir dalının (yargı, yürütme veya yasama) halkın iradesinden bağımsız olmasını “cumhuriyetçi bir hükümette en azından bir yanlışlık” olarak gördüğünü kaydeder (Helo, 2009, s. 36). Kendi yaşadığı dönemde yürütme gücünün değil, yasa koyucuların tiranlığının en korkunç tehlike olacağını altını çizer. Yürütme gücünden kaynaklanacak tehlike ise sonrasında, daha uzak bir dönemde ortaya çıkacaktır (Tocqueville, 2010, s. 426).

entelektüel ve ahlaki gelişim, sivil katılım ve kişisel özgürlüğü de içeren daha geniş bir refah duygusudur (Moses, 2019, s. 109, 119).

Jefferson, belirli siyasi anayasaların kalıcı olarak özgür bir hükümeti garanti edebileceği fikrine şüpheyile yaklaşır (Helo, 2014, s. 150). “Yeryüzünün intifa hakkı yaşayanlara aittir” ilkesinden hareketle, geçmiş uygulamaların mevcut toplum üzerinde yetki ve hak sahibi olmadığını iddia eder. Başka bir deyişle, dünya her zaman yaşayan nesillere ait olduğu için hiçbir toplum ebedi bir yasa, hatta ebedi bir anayasa yapamaz. Her nesil bağımsızdır ve kendi mutluluğunu en çok teşvik ettiğine inandığı hükümet biçimini belirleme hakkına sahiptir. Böylece her nesil değişen ihtiyaçlarını ve koşullarını yansıtmak için anayasasını gözden geçirme veya yeniden yazma hakkına sahip olacaktır. Jefferson’ın bu düşüncesi, eyaletlerin haklarına olan daha geniş bağlılığı ve gücün federal düzeyde toplanmasına olan muhalefeti ile ilişkilidir. Hatta Jefferson burada pratik bir öneride bulunur ve her 19 veya 20 yılda bir halkın yeni bir toplumsal sözleşme yapma fırsatına sahip olması gerektiğini savunur. Bu süre zarfında, bir nesil yenilenir ve yeni koşullara göre kendi yönetim biçimini yeniden belirleme şansı bulur (Jefferson, 1789).

Jefferson (1816b) siyasete Aydınlanma eğilimleri ile bakar ve siyasetin deneyimle ilerleyeceğini düşünür. Bu nedenle anayasaların kutsal ve değişmez metinler olmadığını belirtir. Ona göre, “yasalar ve kurumlar insan zihninin ilerlemesiyle el ele gitmelidir. Bu zihin geliştikçe, aydınlandıkça, yeni keşifler yapıldıkça, yeni gerçekler ortaya çıktıkça ve koşulların değişmesiyle birlikte davranışlar ve fikirler de değiştikçe, kurumlar da ilerlemeli ve zamana ayak uydurmalıdır. Bir insanın hâlâ çocukken üzerine oturan paltoyu giymesini isteyebileceğimiz gibi, uygar toplumun da barbar atalarının rejimi altında kalmasını isteyebiliriz. Son zamanlarda Avrupa’yı kana bulayan da bu saçma fikirdir.”

Jefferson’ın cumhuriyetçilik anlayışının kökenleri ve dayandığı fikirler, onun tarihsel ve felsefi birikiminden izler taşır. Bu bağlamda, Antik Yunan ve özellikle Platon ile Aristoteles’in fikirlerine bakışı, cumhuriyetçilik anlayışında dikkatle incelenmesi gereken unsurlar arasında yer alır. Jefferson, Antik Yunan felsefesiyle yakın bir ilişki kurmuş olsa da Platon ve Aristoteles’in fikirlerine ciddi eleştiriler yöneltmiştir. Platon’un metafiziği, özellikle Form teorisi, Jefferson tarafından “Batı tarihinin en büyük yanılgısı” olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca, Platoncu filozof-krallar tarafından yönetilen bir yönetim biçiminin uygulanmasının bireysel özgürlüğü yok edeceğini ve bilimsel ilerlemeyi sekteye uğratacağını düşünmüştür. Aristoteles’in siyaset anlayışına yönelik eleştirileri ise, özellikle onun toplumu hiyerarşik bir düzen içinde yapılandıran ve sıradan halkı siyasi katılımdan dışlayan fikirlerine odaklanmıştır. Platon ve Aristoteles’in eserlerinde örtük olarak yer alan organik devlet teorisine karşı çıkmıştır. Buna karşılık, Jefferson’ın Antik Yunan’ın *polis*

modeline duyduğu hayranlığın altında, yurttaşların aktif katılımıyla şekillenen bir siyasi düzen arayışı vardır. Polis modeli, Jefferson'ın yerel yönetim ve halk katılımı vizyonu ile paralellik gösteren bir yapı olarak görülmüştür. Jefferson, halkın yerel düzeyde aktif olarak siyasi sürece katılmasını söylemiş ve bu nedenle polis modeline benzer bir şekilde “ward republics” olarak adlandırdığı yerel yönetim birimlerini desteklemiştir. Jefferson'ın bu görüşü, merkezi otoritenin halktan uzaklaşmasına karşı bir önlem olarak yerel katılımcı demokrasiyi önermesiyle karakterize edilir. Bu yerel yönetim sistemi ile hem yerel düzeydeki siyasi katılımın arttırılması ve halkın siyasi kararlar üzerindeki kontrolünün sürdürülmesi hem de halkın siyaseti öğrenmesi ve siyasi sorumluluk bilincini geliştirmesi amaçlanmıştır (Caivano, 2023, s. 9-14; Moses, 2019, s. 109). Jefferson'ın bu yerel yönetim vizyonu, Aydınlanma düşüncesinin bireysel özgürlük, akıl ve halk egemenliği idealleri doğrultusunda, merkezi otoritenin sınırlandırılmasını ve bireylerin siyasal süreçlere aktif katılımını teşvik etmeyi hedeflemiştir.

Aydınlanma ideallerini savunmasına rağmen Jefferson, insanlık tarihinin büyük ölçüde bir yozlaşma hikayesi olduğunu düşünerek kötümser bir tarih görüşünü benimsemiştir. Bağınazlığın büyümesinden korkmuş ve doğal haklara bir tehdit olarak gördüğü “kamuoyunun zorba engizisyonuna” karşı özellikle ihtiyatlı olmuştur. Jefferson, Rousseau'nun genel irade kavramına karşı çıkarak, halk iradesinin genellikle doğal hakları desteklese de yanlış da olabileceğini ileri sürmüştür (Schneider, 1943, s. 252).

Jefferson'a göre, bu ve benzeri sorunları önlemek için merkezi federal hükümetin yetkilerinin sınırlandırılması gereklidir. Güçler ayrılığı ve denge mekanizmalarıyla hükümetin yetkilerinin sınırlandırılmasını, cumhuriyetçi bir yönetimin temel taşlarından biri olarak görür. Jefferson, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve merkezi hükümetin yetkilerinin minimumda tutulmasını cumhuriyetçi bir ideal olarak benimsemiştir. Bu ilke, onun Federalist Parti'nin güçlü merkezi hükümet anlayışına karşı çıkan Demokratik-Cumhuriyetçi Parti'yi kurmasına yol açmıştır.

Jefferson, Bağımsızlık Bildirgesi'ni yazmadan önce bile, Virginia'da demokrasiyi radikal bir şekilde genişletme umuduna sahipti. 1776 baharında hazırladığı Virginia anayasa taslağında, her yetişkine elli dönüm arazi verilmesi, dini özgürlük yasası ve genel erkek oy kullanma hakkının benimsenmesi gibi önerilerde bulunmuştu. Bu taslak, eyalet yasama organı tarafından pek dikkate alınmamıştır (Helo, 2014, s. 149). Jefferson, vatandaşlık haklarını, ülke içinde kalıcı bir çıkarı olan herkese genişletmeyi hedeflemiştir. Tam vatandaşlık için yeterli olan şey, bir erkeğin vergi ödemesi veya orduda ya da eyalet milislerinde hizmet etmesiydi (Helo, 2009, s. 43).

1776'daki Bağımsızlık Bildirgesi o dönemde günümüzde olduğu kadar evrensel bir bireysel haklar bildirisi olarak görülmemiştir. Bunun yerine, birincil amacı kolonilerin İngiliz yönetiminden ayrılma kararını meşrulaştırmaktı. Bildirge bu nedenle Kıta Kongresi tarafından başlatılan, ittifaklar kurma ve bir konfederasyon planı hazırlamayı da içeren daha geniş bir sürecin parçası olarak değerlendirilmiştir. Bildirge'nin en ünlü bölümü olan ikinci paragraf, tüm insanların eşitliğini ve doğuştan gelen yaşam, özgürlük ve mutluluk arayışı haklarını savunmaktadır. Ancak bu "aşikâr gerçeklerin" 1776'da çağdaş okuyucular için ana odak noktası olmadığını vurgulamak gerekir. Bunun yerine, Kral III. George'a karşı şikayetlerin uzun listesi, kolonilerin isyanını haklı çıkaran belgenin kritik kısmı olarak görülüyordu. Bildirge, tüm bunlarla birlikte değerlendirildiğinde, siyasal düşünce tarihi açısından zamansal olarak farklı okumalara tabi tutulmuştur. Başlangıçta Bildirge öncelikle hukuki ve diplomatik³¹ bir belge olarak görülmüştür. Fakat, 19. yüzyıla gelindiğinde, özellikle de Abraham Lincoln gibi isimlerle, Bildirge, evrensel insan hakları sözleşmesi olarak okunmaya başlanmıştır. Lincoln, yazıldığı dönemde pratikte çok az etkisi olduğunu kabul etmesine karşın, "tüm insanlar eşit yaratılmıştır" iddiasına Amerika için temel bir ilke olarak atıfta bulunmuştur. Bildirgenin yorumlanmasındaki bu farklılaşmanın, özellikle Amerikan toplumunun kölelik ve medeni haklar konularıyla boğuştuğu dönemde değişen siyasi ve sosyal bağlamı yansıttığı açıktır. Bildirge, başlangıçta yeni ulusun egemenliğini savunmaya odaklanmış olsa da daha sonra özellikle kölelik karşıtları ve medeni haklar aktivistleri tarafından daha geniş eşitlik ve adalet taleplerini desteklemek üzere yeniden yorumlanmıştır (Slauter, 2009, s. 12-16).

Bu yorum farklılıklarına rağmen Jefferson'ın (1826) kendisi 1826'da Bildirgenin 50. yıldönümü için aldığı davet için yazdığı mektupta şunları ifade eder:

[1776] Dünyaya, inanıyorum ki (bazı yerlerde daha erken, bazı yerlerde daha geç ama en sonunda her yerde), insanları kendi iradeleriyle bağlandıkları keşişçe cehalet ve hurafelerin zincirlerini kırmaya teşvik eden bir işaret olsun. Bu işaret, insanlara kendi kendini yönetmenin nimetlerini ve güvenliğini kazandıracak. Bizim yerine getirdiğimiz yönetim biçimi, aklın sınırsız kullanımına ve düşünce özgürlüğüne geri dönen bir hak sağlıyor. Tüm gözler ya açıldı ya da açılmak üzere ve insan haklarına dair gerçekler

³¹ Amerikan Kongresi, Bildirge ile hem Avrupa başkentlerindeki entelektüelleri ve politikacıları hem de kendi ülkelerindeki insanları etkilemek amacını taşımıştır. Bu nedenle Bildirge, felsefi ve hukuki boyutunun yanında bir propaganda belgesidir. Aynı zamanda, yeni kurulacak devletin yabancı güçlerle eşit şartlarda müzakere etme hakkına sahip olduğu iddiasını ortaya koyan diplomatik bir amaç da taşımaktadır. Bu boyutuyla Bildirge, yeni cumhuriyetin uluslararası sistemin tam bir katılımcısı olarak kurulmasını hedeflemiştir (Parkinson, 2012, s. 53, 58). Ek olarak Bildirge, hukuki ve retorik becerinin bir örneği olarak diğer uluslararası bağımsızlık bildirgelerine de uyarlanmış ve ona insan eşitliği ve doğal hakların özlü bir beyannamesi olarak sıklıkla atıfta bulunulmuştur (Moses, 2019, s. 8).

artık herkesin gözü önünde. Bilimin yayılması, tüm insanlığa, çoğunluğun sırtına semer vurulmuş olarak doğmadığını ...açıkça gösterdi. Bunlar, diğerleri için umut kaynaklarıdır.

Bağımsızlık Bildirgesi böylece, John Locke'un doğal haklar anlayışı ile Aydınlanmanın akılcılık ve bireysel özgürlük ilkelerini cumhuriyetçi bir bağlama oturtturarak somut bir siyasi metne dönüştürmüştür. Bildirge aracılığıyla halkın egemenliği ve yönetim yetkisinin halktan alındığı cumhuriyetçi bir ilke öne sürülmüştür. Bu vesileyle, bireysel hakların korunması yalnızca doğal bir hak değil, aynı zamanda meşru bir yönetim sisteminin temel taşı olarak konumlandırılmıştır. Bu açıdan Bildirge, Jefferson'ın Aydınlanma ve cumhuriyetçi düşünce sistemi arasındaki bağlantıyı kurduğu en belirgin metinlerden biri olmuştur.

Jefferson'ın cumhuriyetçi idealleri, din ve devletin ayrılması gerektiği fikrini de içerir. Ona göre, din özgürlüğü bireysel özgürlüklerin bir parçasıdır ve devletin dine müdahale etmemesi gerekir. Bu bağlamda Jefferson, devletin resmi bir din belirlemesine veya dini inançları dayatmasına karşı çıkmıştır. Virginia Din Özgürlüğü Yasası'nın hazırlanmasında önemli bir rol oynayan Jefferson, bu yasayla birlikte dinin devlet kontrolünden bağımsız olması gerektiğini savunmuştur. Ona göre, din ve devletin ayrı tutulması hem dini özgürlüklerin korunmasını sağlar hem de hükümetin meşruiyetini tehlikeye atan potansiyel çatışmaları önler.

Jefferson'ın fikirleri Amerikan siyasi düşüncesinin şekillenmesinde etkili olmakla birlikte, özellikle kadınlar, köleler, yerli Amerikalılar ve mülk sahibi olmayanlarla³² ilgili önemli dışlamalar da içermektedir. Onun cumhuriyet vizyonu, yalnızca belirli grupların - yani beyaz erkek mülk sahiplerinin- tam olarak hak sahibi olduğu ve kendi kendini yönetmeye katılabildiği bir cumhuriyettir. Jefferson'ın cumhuriyetçiliğinin bu dışlayıcı yönü, benimsediği ilkelerin evrenselliğini zayıflattığı için pek çok eleştiriye konu olmuştur.

PRATİK UYGULAMALAR: JEFFERSON'IN SİYASİ KARIYERİ

Jefferson siyaset teorisi alanında kapsamlı yazılar yazmadığı için onda özgün ya da yeni fikirler bulmak kolay değildir. Bir açıdan onun değeri Aydınlanma ve cumhuriyet fikirlerini pratik bağlamda uygulama yetisinde bulunabilir. Bu nedenle, Jefferson'ın siyasi kariyerine ve en önemlisi de başkanlık dönemine bu makale kapsamında odaklanmak, onun Aydınlanma ve cumhuriyet anlayışının somut yansımalarını anlamak açısından faydalı olacaktır.

³² Jefferson açısından bireysel mülk sahipleri cumhuriyetin temel siyasi birimlerini oluşturacak ve kendi kendini yönetmenin başlıca unsurunu temsil edecektir (Curtis, 2012, s. 61).

Jefferson, yürütme yetkisinin kullanılmasını (siyasi hayatın pratik gerçekleri) anayasal demokrasinin teorik gereklilikleri ile uzlaştırmaya çalışmıştır. Alexander Hamilton'un monarşik geleneklerle daha uyumlu olan yürütme gücü anlayışının aksine, güçlü ama yine de demokratik rızaya dayanan bir yürütme oluşturmaya dikkat etmiştir. Bu açıdan Jefferson'ın yaklaşımı, başkanlık makamının gücünü halkın demokratik iradesinden almasını sağlamayı amaçlamıştır. Jefferson, yasaların uygulanmasının ya da yasaların nasıl uygulanıp yürürlüğe konulduğunun, yasaların oluşturulmasından daha önemli olabileceğine inanmıştır. Bu, onun hiçbir yasanın her durumu öngöremeyeceği ve dolayısıyla bir dereceye kadar yürütmenin takdir yetkisinin gerekli olduğu anlayışını yansıtmaktadır (Bailey, 2007, s. 6, 14, 62). Jefferson bu bağlamda 1800 yılında kendi başkanlık seçimini "hükümetimizin ilkelerinde, 1776'da gerçekleşen devrim kadar gerçek bir devrim" olarak nitelemiştir (Bailey, 2007, s. 132).

Jefferson'ın başkanlığı döneminde en dikkat çekici politikalarından biri, federal hükümetin yetkilerini sınırlamak ve mali-idari yapısını küçültmek yönündeki çabaları olmuştur. Borç ve vergilerden cumhuriyete gelecek yozlaşma tehdidini önemli görmüştür (Tucker & Hendrickson, 1990, s. 88). Bu amaçla, birçok federal kurumu küçültme ve federalistlerin inşa ettiği bürokratik yapıyı hafifletme politikasını izlemiştir. Mesela Hazine Bakanlığı'nın personel sayısını 500 azaltmış, federal hükümetin büyüklüğünü yüzde 40 oranında küçültmüştür (Newbold, 2010, s. 28-29). Alexander Hamilton'un önderlik ettiği önceki Federalist yönetim, güçlü bir merkezi hükümet ve geniş çaplı kamu borçlarıyla devleti yönlendirmişti. Ona göre güçlü bir merkezi hükümet, bireylerin özgürlüklerini tehdit ediyordu.³³ Jefferson, bu merkeziyetçi yapıyı zayıflatmak için ilk olarak hükümet harcamalarını azaltma ve vergileri düşürme politikasına yönelmiştir. Bunun somut örneklerinden biri, Amerikan ordusu ve donanmasında yaptığı ciddi bütçe kesintileridir. Vergiler açısından ise, Federalistlerin uygulamaya koyduğu viski vergisini kaldırarak, kırsal bölgelerde yaşayan küçük çiftçilerin üzerindeki ekonomik yükü hafifletmiştir. Bu ve benzeri uygulamalarla güçlü merkezi yönetim yapılarının zayıflatılmasını sağlamıştır. Bu hamle, cumhuriyetçi bir düşünceye dayanıyordu: Devlet ne kadar küçükse, bireysel özgürlükler o kadar korunmuş olacaktır.

Jefferson, bankacılık sistemine karşı duyduğu hoşnutsuzluğu dile getirmiştir. Bankacılığı, anayasalarda kalan bir leke olarak görmüş ve bu sistemin ülkenin yıkımına yol açacağını öne sürmüştür. Bankacılığın, yolsuzlukla kumar oynayanlar tarafından kötüye

³³ Jefferson (1820a) bir mektubunda şunları ifade eder: "evrensel insanlık toplumunun üyeleri olarak ... akla dayalı bir hükümetin güce dayalı bir hükümetten daha iyi olduğunu kanıtlamak için verdiğimiz güveni boşa çıkarmamak kutsal görevimizdir."

kullanılacağını ve vatandaşların servetini ve ahlakını yok edeceğini iddia etmiştir (Peterson, 1970, s. 435). Ayrıca, borçlanmanın sadece borçlanmayı gerçekleştiren nesil içinde geri ödenmesi gerektiğini, aksi takdirde gelecek nesillerin haklarının çiğneneceğini savunur. Bu bağlamda, gelecekteki nesilleri borçlandırmayı büyük ölçekli bir dolandırıcılık olarak tanımlar (Jefferson 1816a). Jefferson'ın bankacılığa karşı antipatisinde tarım ekonomisini desteklemesi etkili olmuştur (Becker, 1943, s. 700).

Jefferson'ın başkanlık döneminde verdiği en stratejik kararlardan biri, 1803 yılında Fransa'dan Louisiana topraklarını satın almasıdır. Bu satın alma, Amerikan topraklarını iki katına çıkarmış ve Amerika'nın Batı'ya doğru genişlemesinin önünü açmıştır. Bu genişleme, Jefferson'ın "bağımsız çiftçilerden oluşan bir cumhuriyet" vizyonunu desteklemiş ama cumhuriyetçi ilkeleriyle de bir çelişki yaratmıştır.³⁴ Louisiana satın alımını gerçekleştirebilmek için Anayasa'da açıkça belirtilmemiş olan bir yetkiyi kullanarak, federal hükümetin gücünü artıran bir karar almıştır (Newbold, 2010, s. 34). Jefferson, kendisi de bu durumun farkında olarak, bu hamlenin cumhuriyetçi ilkelerle tam olarak uyumlu olup olmadığını sorgulamıştır. Ancak, uzun vadede halkın yararına olacağını düşündüğü için bu genişleme hamlesini gerçekleştirmiştir (Becker, 1943, s. 699). Louisiana'nın satın alınması, sadece toprak genişlemesi olarak değil, aynı zamanda Amerika'nın siyasi ve ekonomik geleceğini şekillendiren bir karar olarak Jefferson'ın Aydınlanma ve cumhuriyetçi ilkelerine bağlılığını test etmiştir. Bu genişleme, Amerikan yerli halklarının haklarının göz ardı edilmesine ve yerli kültürlerinin tahrip edilmesine (hatta yok edilmesine) yol açmıştır (Moses, 2019, s. 63, 272). Jefferson, Aydınlanmanın evrensel haklar ve özgürlükler ilkelerini benimsemesine rağmen, yerli halklarla ilgili politikalarında bu ilkeleri hayata geçirmemiştir. Yine burada üzerinde durulması gereken bir konu, Louisiana'nın satın alınmasının Jefferson'ın tarıma dayalı, ademi merkeziyetçi ve cumhuriyetçi idealleri ile yeni toprakların yönetimi için gereken merkeziyetçi güç arasında bir tutarsızlık yaratmış olmasıdır.

Jefferson'ın başkanlık dönemi, aynı zamanda yargı organıyla yaşanan önemli bir gerilimle dikkat çeker. John Adams'ın başkanlığının son günlerinde yaptığı ve "Gece Yarısı Yargıçları" olarak bilinen federal yargıç atamaları Jefferson yönetimi tarafından büyük bir sorun olarak görülmüştür. Jefferson, bu atamaların bir kısmını engellemeye çalışmış ve bu durum Amerikan hukuk tarihinin en önemli davalarından biri olan *Marbury v. Madison* davasına yol açmıştır (Kidd, 2022, s. 162). 1803 yılında karara bağlanan bu dava, Amerika Yüksek Mahkemesi'nin kendi kendine anayasal denetim yetkisini ilan etmesiyle sonuçlanmıştır. Mahkemenin bu kararı, federal hükümet içinde yargının gücünü önemli

³⁴ Louisiana'nın satın alınması ayrıca güç ve şiddete başvurmaksızın uluslararası anlaşmazlıkları başarılı diplomatik yollarla çözmenin bir yolu olarak da yorumlanmıştır (Tucker ve Hendrickson, 1990, s. 14)

ölçüde artırmış ve yasaların anayasal denetimi konusunda yeni bir çerçeve oluşturmuştur. Jefferson, yargının bu yetkiyi kendi eline almasına şiddetle karşı çıkmıştı. Çünkü bu durum federal hükümetin başka bir organı olan yargının güçlenmesi ve yargının halk egemenliğini tehdit edebileceği anlamına geliyordu. Jefferson, halk egemenliğinin en önemli unsurlarından birinin, seçilmiş yöneticilerin halk adına karar alma yetkisi olduğunu savunmuştur. Ancak, yargının bu yetkisini sorgulasa da bu karar, Amerikan hukuk sisteminin önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu olay, Jefferson'ın Aydınlanmanın hukukun üstünlüğü ilkeleri ve güçler ayrılığı anlayışı ile kendi cumhuriyetçi ilkeleri arasında denge kurma çabasında karşılaştığı zorlukları gözler önüne sermektedir. Jefferson, bir yandan yargının bağımsızlığını teorik olarak desteklerken, diğer yandan bu bağımsızlığın halkın seçilmiş temsilcileri üzerinde kontrol mekanizmasına dönüşmesini istememiştir. Bu gerilim, onun cumhuriyetçi ve Aydınlanmacı düşüncelerinin uygulamadaki sınırlarını ortaya koymaktadır.

Jefferson'ın başkanlık dönemi, dış politikada da önemli sınavlardan geçmiştir. 1807 yılında Napolyon Savaşları devam ederken, İngiltere ve Fransa arasında sıkışan Amerikan ticaret gemileri ciddi bir tehdit altına girmişti. İngiltere'nin Amerikan gemilerine el koyması ve Amerikalı denizcileri zorla İngiliz donanmasına katmaya çalışması nedeniyle İngiltere'ye karşı askeri güç kullanamaması Jefferson'ı ticaret ambargosuna yöneltmiştir. 1807'de çıkardığı *Embargo Act* (Ambargo Yasası), Amerikan gemilerinin yabancı limanlara mal taşımasını yasaklayarak hem İngiltere hem de Fransa üzerinde ekonomik baskı kurmayı amaçlamıştır. Jefferson, bu politikanın savaşa başvurmadan barışçı bir çözüm sunacağını ummuş ancak ambargo, Amerikan ekonomisi üzerinde İngiltere'den daha büyük bir yıkım yaratmış ve özellikle deniz ticaretine bağımlı olan kuzey eyaletleri ile tarıma dayalı güney ve batı bölgelerinde büyük bir tepki toplamıştır. Bu karar, cumhuriyetçi özgür ticaret ve devletin bireylerin ekonomik faaliyetlerine müdahale etmeme ilkesiyle çelişmekteydi. Jefferson, bu noktada barışçıl çözüm arayışında olsa da ekonomik özgürlüğü sınırlayan bir politika izlemiş ve bu durum, onun cumhuriyetçi ilkeleri ile uygulamaları arasındaki en önemli tezatlardan biri olmuştur (Newbold, 2010, s. 45-49; Cogliano, 2014, s. 237-239; Kidd, 2022, s. 178).

Eğitim, Jefferson'ın yaşamı boyunca süren bir ilgi alanı olmuştur. Bu ilgi onun Aydınlanma düşüncesine bağlılığını ve Aydınlanma ideallerini (Aydınlanmanın eşitlik ve bireysel haklar ilkeleri) pratikte uygulamaya çalıştığını gösterir. Eğitim, özgürlükle doğrudan ilişkili olduğu için, cumhuriyetçi hükümetin temel işlevlerinden biri olarak görülmelidir. Kendi kendini yönetme ideali, yurttaşlık (civic) değerlerine sahip olmak ve halkın hükümeti sorumlu tutmayı öğrenmesi ancak bir halkın kendisini yönetmeye

hazırlamış olmasıyla mümkün olacağı için halk eğitimi Jefferson'ın tüm siyasi projesi için hayati önemdedir. Ona göre, her hükümet biçimi insani zayıflık izleri ve yozlaşma eğilimleri içerdiğinden, iktidar sadece yöneticilere emanet edilemezdi. Eğitim, zorbalık ve baskıların engellenmesinin anahtarıdır. Yöneticilerden kaynaklanan bu tehlikeyi kontrol altına almak için, halk, kendi haklarının temsilcilerini dikkatlice seçmek ve onların davranışlarını dikkatle izlemek için eğitilmek durumundaydı. Halk her ne kadar kendi kendini yönetemese bile siyasal otoritenin nihai sahibi oldukları için bir yargıç olarak yöneticileri gözlemleyebilirler. Ancak bunun için zihinlerinin belli bir dereceye kadar eğitilmesi zaruri idi. Bu açıdan onun vizyonu, Wilhelm von Humboldt gibi çağdaş Prusyalı seçkinlerin merkezi hükümeti güçlendirmek amacıyla eğitilmiş yöneticiler ve bürokratlar yetiştiren ilk devlet okulu sisteminden farklı olmuştur (Staloff, 2009, s. 135; Schneider, 1943, s. 247; O'Shaughnessy, 2021, s. 4; Holowchak, 2014, s. 3). Jefferson, Eski Dünya eğitiminin ve bunun bazı New England üniversitelerinde tekrarlanmasının genç Amerikalıların gerçek ahlaki doğasını yozlaştırdığını düşünüyordu. Geleneksel eğitim, çocuklara kendi iç kaynaklarına ve bağımsız düşünce kapasitelerine güvenmeyi öğretmek yerine onları rahip eğitimcilerinin kölesi haline getiriyordu (Neem 2012b, s. 48). Jefferson'ın bu açıdan insan doğası ve onun esnekliği anlayışı eğitimin potansiyelini ve bir ümidi mümkün kılar. Eğitimle insan kültürel bir dönüşüm gerçekleştirebilir.

Yönetici elit için yüksek öğrenim önemli olmakla birlikte, Jefferson'ın zihninde, hayatının son yıllarında Virginia Üniversitesi'nin kurulmasına kadar, kitleler için temel öğretim daha önemli olmuştur. Jefferson'ın eğitim reformu konusundaki ilk girişimi, 1778'de sunduğu üç ayrı yasa tasarısıyla başlamıştır. Bunlardan ilki, *A Bill for the More General Diffusion of Knowledge* başlığını taşıyordu ve eyalet genelinde kamuya ait ilkokul ve gramer okulları sistemini ve yetenekli ancak yoksul erkek çocuklar için bursları zorunlu kılıyordu. Bu tasarı tüm özgür çocuklar için temel eğitimi ve yetenekli ama yoksul erkek çocuklar için bursları teşvik ederek zamanı açısından vizyoner sayılabilir. İkinci tasarı, William ve Mary Koleji'nin tamamen seküler bir yüksek öğrenim kurumu olarak yeniden yapılandırılmasını ve öğrencilerin, zenginlik, doğum ya da diğer tesadüfi durum ve koşullara bakılmaksızın seçilmesini, üçüncüsü ise Richmond'da bir araştırma kütüphanesi kurulmasını öneriyordu. Jefferson'ın yasa tasarısı, siyasi anlamda son derece eşitlikçi görülebilir. İlköğretim, insanlara kendi başlarına düşünmeyi öğretmek onların siyasal demokraside eşitler olarak katılmalarını sağlayacaktı. Bununla birlikte, müfredatın ve sınırlı eğitim hareketliliğinin kitleleri kendi kendilerini yönetmeleri için gerçekten güçlendirmeyi değil, mevcut sosyal düzeni koruma fonksiyonu olarak işlev gördüğü de belirtilmelidir (Staloff, 2009, s. 128). Jefferson'ın eğitim vizyonu hiyerarşik bir karakter sergilemektedir. Sadece en yetenekli öğrencilerin yüksek öğrenim görmesi gerektiğine

inanmış, çoğunluğun ise sadece temel bir eğitim alabileceğini öngörmüştür. Jefferson'ın eğitim felsefesindeki bu elitist unsur, onun sosyal kontrol ve demokratik bir toplumda düzenin korunmasına ilişkin daha geniş kaygılarını yansıtmaktadır (Moses, 2019, s. 324)

Yine de Jefferson'ın eğitim anlayışında Aydınlanma düşüncesi belirgindir. Eğitimden aydınlanmış cumhuriyetin yozlaşma ihtimaline engel olması, tiranlığı engellemesi ve cumhuriyetin bekasını güvence altına alması bekleniyordu (O'Shaughnessy, 2021, s. 41). Halk hükümetinin en büyük tehlikesi, aşama aşama bir süreç sonunda tiranlıkla sonuçlanan hırslı devlet adamlarından geliyordu. Jefferson burada David Hume'un politik meselelerde "her insanın bir sahtekâr olarak varsayılması gerektiği" ve yalnızca "doyumsuz hırs ve açgözlülükle" hareket ettiği düşüncesini kabul etmişti. Hırs elbette tiranlığın tek kaynağı değildi. Jefferson için en azından bir diğer tehlike, halkın zihnini kör edebilecek olan batıl inançtı. Jefferson'ın eğitim planı, eğitimin kaynağı olarak kutsal yazıları tamamen kaldırarak bu tehlikeyi bertaraf etmeyi amaçlamıştır.³⁵ Benzer biçimde eyalet genelinde devlet okullarının kurulması da din insanlarının etkisini ortadan kaldırmayı gerektiriyordu. Cehalet ve batıl inanç tehlikesine karşı sadece sıradan insanlar değil soylular da açık olduğu için, Jefferson, kamuya ait gramer okullarının kurulmasını amaçlayarak zengin ebeveynlerinin çocuklarını din sınıfının etkisinden bağımsızlaştırmaya çalışmıştır. Elbette eğitimin sekülerleşmesinin son aşaması üniversite düzeyinde gerçekleşmek durumundaydı. Jefferson için ülkenin hak ve özgürlüklerinin gelecekteki koruyucularının üniversitelerde bilim ve erdemle donatılması gerekiyordu. Bu amaçla William ve Mary Üniversitesi ile İngiliz Kilisesi arasındaki tüm bağları koparmak için çağrıda bulunmuş, teoloji ve ilahiyat yerine modern bilimlerde tamamen seküler bir müfredat ve denetleme görevinin de kilisede değil siyasi otoritede olmasını önermiştir (Staloff, 2009, s. 132-134).

Jefferson'ın eğitimle ilgili en büyük projelerinden biri, Virginia Üniversitesi'nin kurulmasıdır. Jefferson, bu üniversiteyi Aydınlanma ilkelerine uygun olarak tasarlamış, Avrupa'daki akademik sistemleri model alarak Amerika'da bu ilkeleri yaygınlaştırmayı hedeflemiş ve burayı cumhuriyetçi bir toplumun entelektüel merkezi olarak görmüştür. Bir avukat olarak üniversitenin kuruluş belgelerini ve mülk satın alma işlemlerini hazırlamış, bir politikacı olarak siyasi muhalefete rağmen Virginia meclisinin desteğini kazanmış, bir

³⁵ Jefferson Notlar'da şöyle yazar: "Bu amaçla, daha önce de belirtildiği gibi, tüm eğitimlerini alacakları ilk aşamadaki okumaların ağırlıklı olarak tarihsel olması önerilmektedir. Tarih onları geçmişten haberdar ederek gelecek hakkında yargıda bulunmalarına imkân verecek; başka zamanların ve başka ulusların deneyimlerinden yararlanıracak; onları insanların eylemleri ve tasarımları konusunda yargıç olarak vasıflandıracak; hırsın bürünebileceği her kılık altında onu tanıdıklarını ve onu tanıyarak görüşlerini yenmelerini sağlayacaktır" (Jefferson, 2022, s. 229).

haritacı olarak üniversite arazisini bizzat ölçüp haritalandırmış, bir mimar olarak kampüsün tasarımını yapıp inşaatını yönetmiş (üniversitesinin merkezinde Rotunda diye bilinen bir bina vardır ve bu bina yeni seküler eğitimin merkezi olarak tasarlanmıştır) ve bir entelektüel olarak müfredatı geliştirip kütüphane için kitaplar seçmiş ve akademik personel için kriterler belirlemiştir.³⁶ Jefferson, eğitimde özgürlüğü ve eleştirel düşünceyi ön planda tutmuş ve üniversitenin, Amerika'nın Aydınlanma sürecinde önemli bir rol oynayacağına inanmıştır. Bunu sağlamak için, bu yeni üniversitede ilahiyat profesörü bulunmaması, teoloji öğretilmemesi ve üniversitede bir şapel açılmaması konusunda kararlı olmuş, bunun yerine ahlak felsefesinin konulmasında ısrarcı olmuştur.³⁷ Bu tavır dinin değil, mezhepçi olmak durumunda kalan ilahiyatın ve dini dogmaların müfredattan çıkarılması anlamına gelir ve elbette Jefferson'ın bu uygulamaları dini grupların tepkisini çekmiştir. Bunlara ilaveten, Jefferson, üniversitenin sadece entelektüel bir eğitim merkezi olmasını istememiş, aynı zamanda topluma katkıda bulunacak pratik bilgi ve beceriler kazandırmayı amaçlayan bir kurum olmasını hedeflemiştir (Neem, 2012a, s. 106; Buckley, 2013, s. 190; O'Shaughnessy, 2021, s. 1-2, 150, 165). Jefferson'ın Virginia Üniversitesi vizyonu, Aydınlanmanın eleştirel düşünce, sekülerlik ve bireysel özgürlük ilkelerini somutlaştıran bir proje olarak, Amerika'nın eğitim tarihinde benzersiz bir yere sahiptir.

Sonuç

Thomas Jefferson, Amerikan siyasi düşüncesinin kurucu figürleri arasında en karmaşık ve çelişkili olanlardan biri olarak kabul edilebilir. Onun hayatına dair yapılan birçok tasvir, Jefferson'ın kimliğini ve düşüncelerini birbirine zıt görünen farklı yönlerle tanımlar: Virginialı bir milliyetçi, köle sahibi bir filozof, aristokrat bir demokrat, taşralı bir kozmopolit ve barışçıl bir emperyalist (Tucker & Hendrickson, 1990, s. 3). Bu tasvirler, Jefferson'ın hem Amerika'daki siyasi rolünün hem de uluslararası entelektüel ve siyasi ortamla olan ilişkisinin anlaşılmasını güçleştirmektedir.

Jefferson'ın hayatı, Aydınlanma düşüncesiyle olan güçlü bağlarına karşın, paradokslarla doludur. "Tüm insanlar eşittir" gibi devrimci bir argümanı ileri sürmesine ve bireysel özgürlük ve halk egemenliği gibi kavramları siyasi yapıya entegre etmesine rağmen, köle sahibi olması ve köleliği sürdüren bir sistemde yer alması bu ideal ile ciddi bir çelişki yaratmıştır. Aynı şekilde, cumhuriyetçi ilkeleri benimsemekle birlikte, kadınlar, yerli

³⁶ Jefferson, her pazar günü öğrencilerini sırayla Monticello'daki evinde ağırlayarak entelektüel sohbetler düzenlemiş, bu toplantılar, torunu tarafından "Akıl Ziyafeti" olarak adlandırılmıştır (O'Shaughnessy, 2021, s. 11).

³⁷ Jefferson, Rotunda'daki çim alanın başına bir şapel yerine kütüphaneyi yerleştirerek üniversiteye ilişkin Aydınlanma vizyonunu göstermiştir (O'Shaughnessy, 2021, s. 128).

Amerikalılar ve kölelerle ilgili politikaları bu evrensel özgürlük ve eşitlik iddialarına ters düşmektedir. Jefferson'ın bu tutumu, Aydınlanma düşüncesinin evrensel hak ve özgürlük ilkeleri ile onun somut politikaları arasında bir gerilim yaratmıştır. Haiti Devrimi karşısında aldığı tutum, bu gerilimi daha da derinleştiren bir örnek olarak öne çıkmaktadır; Jefferson, evrensel özgürlük ideallerini savunan biri iken, Haiti Devrimi'ni desteklememiş ve bunun yerine siyasi pragmatizmi tercih etmiştir.

Jefferson'ın öneminin bir boyutu da siyaset teorisi üzerine kapsamlı yazılar yazmamasına mukabil, mevcut teorileri pratik politikalarla hayata geçirme çabalarında yatmaktadır. Jefferson, ilginç bir şekilde tarihte pek görülmeyecek bir biçimde hem bir düşünür hem de bir devlet insanı ve siyasal bir lider olarak karşımıza çıkmaktadır. Başkanlık döneminde federal hükümetin gücünü sınırlamaya yönelik politikaları ve bireysel özgürlükleri koruma amacıyla gerçekleştirdiği reformlar, onun cumhuriyetçi ilkeleri uygulama konusunda ne denli kararlı olduğunu açıklamaktadır. Bununla birlikte, Louisiana satın alımı ve Ambargo Yasası gibi kararlar, onun siyasi pragmatizmini ortaya koyarken, aynı zamanda ilkeleriyle zaman zaman uyumsuzluk taşıdığını da göstermektedir.

Jefferson'ın eğitim reformları ve özellikle Virginia Üniversitesi'nin kurulması Aydınlanma düşüncesine olan bağlılığını pratikte gösteren önemli adımlardır. Jefferson, eğitimi, cumhuriyetçi bir toplumun temelini oluşturacak vatandaşlık erdemlerini geliştirmenin bir aracı olarak görmüştür. Ona göre, bireysel özgürlüklerin ve halk egemenliğinin korunabilmesi, ancak halkın eğitilmesiyle mümkündür. Bu bağlamda, Virginia Üniversitesi'nin kurulması, onun eğitimde sekülerliği ve bilimi merkeze alan bir sistem oluşturma çabasının somut bir örneğidir.

Ayrıca, Jefferson'ın din-devlet ayrımı konusundaki görüşleri, Amerikan siyasi kültüründe kalıcı izler bırakmıştır. Virginia Dini Özgürlük Yasası, onun sekülerlik ve dini özgürlük anlayışının bir yansımasıdır. Jefferson, dinin bireysel bir tercih olduğunu ve devletin bu alana müdahale etmemesi gerektiğini savunarak, hem Aydınlanma düşüncesine olan bağlılığını göstermiş hem de Amerikan siyasi sistemine önemli bir katkı sunmuştur.

Jefferson'ın kurduğu geniş ulusal ve transatlantik bilgi-fikir ağı, onun entelektüel yönünü güçlendiren önemli bir unsurdur. Aydınlanma düşüncesine olan bağlılığı, Amerikan siyasi yapısına derin etkiler bırakmakla kalmamış, aynı zamanda uluslararası fikir alışverişlerinde de etkili olmuştur. Jefferson'ın entelektüel ve politik liderliği, Amerikan demokrasisinin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Jefferson'ın Aydınlanma ve cumhuriyetçilik ilkelerini bir araya getirme çabasının en somut örneği, Bağımsızlık Bildirgesi'nde görülebilir. Bu bildirgede yer alan “doğanın yasaları”, “tüm insanlar eşittir”, “vazgeçilemez haklar” ve “yönetim halkın rızasına dayanmalıdır” gibi ifadelerle dile getirilen evrensel değerler, onun siyaset felsefesini özetler. Bu özgürlük ve eşitlik gibi evrensel değerler bağlamı, aynı zamanda Jefferson'ın ideallerini ne ölçüde hayata geçirebildiğini sorgulama fırsatı da sunar.

Sonuç olarak, Jefferson'ın Aydınlanma idealleri ile cumhuriyetçi ilkeleri birleştirme çabası hem entelektüel bir vizyon hem de Amerika'da hayata geçirilen bir reform hareketi olarak değerlendirilebilir. Jefferson'ın cumhuriyet ve Aydınlanma değerlerine olan bağlılığı, Amerikan siyasi sistemine büyük katkılarda bulunmuş, ancak bu ideallerin evrensel düzeyde uygulanmasında tutarsızlıklar barındırmıştır. Kölelik, kadın hakları ve yerli Amerikalılar gibi meselelerdeki sınırlı politikaları, onun eşitlik ve özgürlük argümanları ile örtüşmemektedir. Jefferson'ın bu çelişkileri, onu tarihte hem güçlü bir düşünür hem de karmaşık bir lider olarak konumlandırmaktadır. Yine de onun siyasi pragmatizmi, geniş bilgi ağı ve Aydınlanma idealleri doğrultusunda Amerika'nın temellerini inşa etme çabası, onu Amerikan tarihinin en etkili figürlerinden biri yapmaktadır. Siyasi mirası, Aydınlanma'nın dönüştürücü etkisi kadar, bu dönüşümün eksik kaldığı noktaları da ortaya koyarken, modern demokratik düşüncenin sınırlarını anlamak açısından önemli bir tartışma zemini sunmaktadır.

Summary

This article examines Thomas Jefferson's Enlightenment thought and his understanding of republican politics and looks at his intellectual life through a historical and philosophical approach. Jefferson is regarded as one of the most prominent representatives of Enlightenment thought in America and one of the key political and intellectual figures who made significant contributions to Enlightenment political philosophy. Therefore, this study seeks to explore Jefferson's position within the Enlightenment, how he understood it, and how he positioned Enlightenment thought in America.

Jefferson possessed a wide range of interests, almost embodying the characteristics of a 'Renaissance man'. He was deeply interested in scientific studies, personally engaged in scientific activities, showed keen interest in various fields of natural philosophy, pursued educational reforms, and maintained constant communication with the intellectual world of his time. Considering his presidency of the American Philosophical Society, this scientific and philosophical aspect of him becomes even more apparent. Jefferson's philosophy stressed that liberty and equality were fundamental rights and that everyone was born with innate reason and moral sense. He considered the biggest challenges to liberty to be ignorance, superstition, and government intervention with people's use of reason. Jefferson was cautiously optimistic, believing that while progress was not assured, it was possible.

Jefferson's political and moral beliefs stemmed from in his interaction with Enlightenment philosophy. His appreciation of reason, science, and individual rights and liberties stems from his exposure to the ideas of Enlightenment philosophers like Francis Bacon, John Locke, and Isaac Newton. Jefferson was a fervent supporter of human reason and thought that people had the right to self-government because they were born with natural rights. In his view, equality and liberty would serve as the cornerstones of American society. Jefferson aimed to establish a political system based on Enlightenment principles, which prioritized limited government and liberty.

Jefferson's Enlightenment ideas are deeply embedded in his republican political thought. Jefferson was a strong proponent of the sovereignty of the people and the notion that the state should uphold the rights of its citizens by protecting their natural rights. His interpretation of republicanism placed a strong emphasis on the need to keep government powers in check in order to avoid the accumulation of power that could result in despotism. Two of Jefferson's main republican tenets were his support for decentralization and his disapproval of strong government control.

Jefferson's whole intellectual and political philosophy, then, centers around education. While there are aspects of his educational vision that should be criticized from an egalitarian perspective, he is still regarded as a pioneer in the modernization of education. He made notable efforts to extend education to the wider society and to build a university education system on Enlightenment values. Education is of critical importance for the republican individual, both in terms of self-development and self-governance, and political participation, as well as in preventing the problems and tendencies toward corruption that may arise in political and social life. His vision for education extended beyond the elite and was aimed at creating a system of public education that would prepare individuals to be active and virtuous participants in civic life. His faith in the transformational potential of education is a reflection of his larger Enlightenment philosophy in the importance of reason and knowledge for the advancement of the individual as well as the society.

A significant concern in this regard is the role of religion and the connection between religion and the state. Jefferson emphasized the importance of keeping church and state separate, famously referring to it as the "wall of separation". Jefferson's personal view on religion changed over time, but he generally kept a distance from traditional and institutional religious beliefs. He was especially concerned about the potential issues that religion could pose for higher education and the government's functioning.

The article also examines the issue of slavery, highlighting the deep conflict it poses in Jefferson's life and historical reputation. Even though Jefferson discussed the ethical problems of slavery in some writings and was against it in theory, he did not actively work to abolish slavery during his lifetime. The article points out that, despite claiming to support equality and human rights, Jefferson still owned slaves and gained from the slavery system. The complexity and contradiction in Jefferson's views and actions are evident in his failure to translate his Enlightenment beliefs into tangible efforts against slavery. Although he held negative views on slavery's moral implications, he did not implement policies to effectively eliminate or alleviate the system.

The article explores how Jefferson's philosophical beliefs frequently aligned with the practicalities of government within the realm of political activities. One of the major examples often talked about is the Louisiana Purchase that occurred in 1803. This choice, consistent with Jefferson's idea of an agrarian republic, necessitated the increase of presidential authority in ways that seemed to go against his previous position on a limited government. The Louisiana Purchase exemplifies a dilemma in Jefferson's political career, illustrating the conflict between his dedication to strict adherence to the constitution and the necessity of governing an expanding country. Although Jefferson defended the acquisition as being in the nation's best interest, it still presented obstacles to his beliefs in Enlightenment and republican values.

To sum up, the article discusses the enduring influence of Jefferson's Enlightenment ideas and republican principles on American culture. Although Jefferson's impact on democratic governance, education, and individual rights was significant, his legacy is marred by his failure to effectively address slavery among other things, leading to complexities in his historical evaluation. The article highlights that Jefferson's Enlightenment beliefs, while revolutionary, were constrained by the practical limitations of his era and his personal situation. In the end, Jefferson has been depicted as someone whose philosophical contributions influenced American political thought, but he did not always fully implement those ideals in practice.

Kaynakça

- Appleby, J. ve Ball, T. (1999). Introduction. J. Appleby and T. Ball (Ed.). *Political Writings, Thomas Jefferson içinde* (xiii-xxxi). Cambridge: Cambridge University Press.
- Bailey, J. D. (2007). *Thomas Jefferson and Executive Power*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Becker, C. (1943). What Is Still Living in the Political Philosophy of Thomas Jefferson. *The American Historical Review*, 48(4), 691-706.
- Buckley, T. E. (2013). *Establishing Religious Freedom: Jefferson's Statute in Virginia*. Charlottesville & London: University of Virginia Press.
- Caivano, D. (2023). *A Politics of All: Thomas Jefferson and Radical Democracy*. Lanham: Lexington Books.
- Cogliano, F. D. (2014). *Emperor of Liberty: Thomas Jefferson's Foreign Policy*. New Haven and London: Yale University Press.
- Commager, H. S. (1975). *Jefferson, Nationalism, and the Enlightenment*. New York: George Braziller.
- Curtis, C. M. (2012). *Jefferson's Freeholders and the Politics of Ownership in the Old Dominion*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dreisbach, D. L. (2002). *Thomas Jefferson and the Wall of Separation between Church and State*. New York and London: New York University Press.
- Egerton, D. R. (2009). Race and Slavery in the Era of Jefferson. F. Shuffelton (Ed.). *The Cambridge Companion to Thomas Jefferson içinde* (73-82). Cambridge: Cambridge University Press.
- Helo, A. (2009). Jefferson's Conception of Republican Government. F. Shuffelton (Ed.). *The Cambridge Companion to Thomas Jefferson içinde* (35-46). Cambridge: Cambridge University Press.
- Helo, A. (2014). *Thomas Jefferson's Ethics and the Politics of Human Progress: The Morality of a Slaveholder*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Holowchak, M. A. (2014). *Thomas Jefferson's Philosophy of Education: A Utopian Dream*. London and New York, Routledge.
- Jayne, A. (1998). *Jefferson's Declaration of Independence: Origins, Philosophy, and Theology*. Kentucky: The University Press of Kentucky.

- Jefferson, T. (2022). *Notes on the State of Virginia*, Ed. R. P. Forbes. New Haven and London: Yale University Press.
- Jefferson, T. (1999). *Political Writings*. J. Appleby and T. Ball (Ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Jefferson, T. (1914). *Autobiography of Thomas Jefferson 1743-1790*. An Introduction and Notes by P. L. Ford, G. P. Putnam's Sons.
- Jefferson, T. (1826). *From Thomas Jefferson to Roger Chew Weightman, 24 June 1826*. Erişim tarihi: 10.09.2024, <https://founders.archives.gov/documents/Jefferson/98-01-02-6179>
- Jefferson, T. (1825). *From Thomas Jefferson to Henry Lee, 8 May 1825*. Erişim tarihi: 10.09.2024, <https://founders.archives.gov/documents/Jefferson/98-01-02-5212>
- Jefferson, T. (1820a). *Thomas Jefferson to Richard Rush, 20 October 1820*. Erişim tarihi: 10.09.2024, <https://founders.archives.gov/documents/Jefferson/03-16-02-0291>
- Jefferson, T. (1820b) *Thomas Jefferson to John Holmes, 22 April 1820*. Erişim tarihi: 10.09.2024, <https://founders.archives.gov/documents/Jefferson/03-15-02-0518>
- Jefferson, T. (1816a). *Thomas Jefferson to John Taylor, 28 May 1816*. Erişim tarihi: 10.09.2024, <https://founders.archives.gov/documents/Jefferson/03-10-02-0053>
- Jefferson, T. (1816b). *Thomas Jefferson to "Henry Tompkinson" (Samuel Kercheval), 12 July 1816*. Erişim tarihi: 10.09.2024, <https://founders.archives.gov/documents/Jefferson/03-10-02-0128-0002>
- Jefferson, T. (1811). *Thomas Jefferson to Benjamin Rush, 16 January 1811*. Erişim tarihi: 10.09.2024, <https://founders.archives.gov/documents/Jefferson/03-03-02-0231>
- Jefferson, T. (1810). *Thomas Jefferson to John Tyler, 26 May 1810*. Erişim tarihi: 10.09.2024, <https://founders.archives.gov/documents/Jefferson/03-02-02-0365>
- Jefferson, T. (1807). *From Thomas Jefferson to Albert Gallatin, 13 January 1807*. Erişim tarihi: 10.09.2024, <https://founders.archives.gov/documents/Jefferson/99-01-02-4862>
- Jefferson, T. (1789). *To James Madison from Thomas Jefferson, 6 September 1789*. Erişim tarihi: 10.09.2024, <https://founders.archives.gov/documents/Madison/01-12-02-0248>
- Kidd, T. S. (2022). *Thomas Jefferson: A Biography of Spirit and Flesh*. New Haven and London: Yale University Press.

- Moses, W. J. (2019). *Thomas Jefferson: A Modern Prometheus*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Neem, J. N. (2012a). A Republican Reformation: Thomas Jefferson's Civil Religion and the Separation of Church from State. F. D. Cogliano (Ed.). *A Companion to Thomas Jefferson* içinde (91-109). West Sussex: Blackwell Publishing.
- Neem, J. N. (2012b). To Diffuse Knowledge More Generally through the Mass of the People: Thomas Jefferson on Individual Freedom and the Distribution of Knowledge. R. M. S. McDonald (Ed.). *Light and Liberty: Thomas Jefferson and the Power of Knowledge* içinde (47-74). Charlottesville and London: University of Virginia Press.
- Newbold, S. P. (2010). *All but Forgotten: Thomas Jefferson and the Development of Public Administration*. New York: State University of New York Press.
- O'Shaughnessy, A. J. (2021). *The Illimitable Freedom of the Human Mind: Thomas Jefferson's Idea of a University*. Charlottesville and London: University of Virginia Press.
- Parkinson, R. G. (2012). The Declaration of Independence. F. D. Cogliano (Ed.). *A Companion to Thomas Jefferson* içinde (44-59). West Sussex: Blackwell Publishing.
- Peterson, M. D. (1970). *Thomas Jefferson and the New Nation: A Biography*. Oxford: Oxford University Press.
- Pybus, C. (2012). Thomas Jefferson and Slavery. F. D. Cogliano (Ed.). *A Companion to Thomas Jefferson* içinde (271-283). West Sussex: Blackwell Publishing.
- Ragosta, J. A. (2012). The Virginia Statute for Establishing Religious Freedom. F. D. Cogliano (Ed.). *A Companion to Thomas Jefferson* içinde (75-90). West Sussex: Blackwell Publishing.
- Rakove, J. N. (2004). Jefferson, Rights, and the Priority of Freedom of Conscience. R. Fatton Jr. ve R. K. Ramazani (Ed.). *The Future of Liberal Democracy: Thomas Jefferson and the Contemporary World* içinde (49-64). New York: Palgrave Macmillan.
- Rebok, S. (2014). *Humboldt and Jefferson: A Transatlantic Friendship of the Enlightenment*. Charlottesville and London: University of Virginia Press.
- Richard, C. J. (1989). A Dialogue with the Ancients: Thomas Jefferson and Classical Philosophy and History. *Journal of the Early Republic*. 9(4), 431-455.
- Rush, B. (1951). *Letters of Benjamin Rush Volume II*. L.H. Butterfield (Ed.). Princeton University Press.

- Sayre, G. M. (2009). Jefferson and Native Americans: policy and archive. F. Shuffelton (Ed.). *The Cambridge Companion to Thomas Jefferson* içinde (61-72). Cambridge: Cambridge University Press.
- Samuelson, R (2009). Jefferson and Religion: Private Belief, Public Policy. F. Shuffelton (Ed.). *The Cambridge Companion to Thomas Jefferson* içinde (143-154). Cambridge: Cambridge University Press.
- Shuffelton, F. (2012). Thomas Jefferson, Colporteur of the Enlightenment. R. M. S. McDonald (Ed.). *Light and Liberty: Thomas Jefferson and the Power of Knowledge* içinde (137-157). Charlottesville and London: University of Virginia Press.
- Shuffelton, F. (2009), Introduction. F. Shuffelton (Ed.). *The Cambridge Companion to Thomas Jefferson* içinde (1-11). Cambridge: Cambridge University Press.
- Slauter, E. (2009). The Declaration of Independence and the New Nation. F. Shuffelton (Ed.). *The Cambridge Companion to Thomas Jefferson* içinde (12-34). Cambridge: Cambridge University Press.
- Schneider, H. W. (1943). The Enlightenment in Thomas Jefferson. *Ethics*, 53(4), 246-254.
- Spahn, H. (2012). Thomas Jefferson, Cosmopolitanism, and the Enlightenment. F. D. Cogliano (Ed.). *A Companion to Thomas Jefferson* içinde (364-379). West Sussex: Blackwell Publishing.
- Staloff, D. (2009). The politics of Pedagogy: Thomas Jefferson and the Education of a Democratic Citizenry. F. Shuffelton (Ed.). *The Cambridge Companion to Thomas Jefferson* içinde (127-142). Cambridge: Cambridge University Press.
- Steele, B. (2012). *Thomas Jefferson and American Nationhood*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sweet, T. (2009). Jefferson, Science, and the Enlightenment. F. Shuffelton (Ed.) *The Cambridge Companion to Thomas Jefferson* içinde (101-113). Cambridge: Cambridge University Press.
- Tocqueville, A. D (2010). *Democracy in America*. E. Nolla (Ed.). J. T. Schleifer (Trans). Indiana: Liberty Fund.
- Tucker, R. W. & Hendrickson, D. C. (1990). *Empire of Liberty: The Statecraft of Thomas Jefferson*. Oxford: Oxford University Press.
- Valsania, M. (2011). *The Limits of Optimism: Thomas Jefferson's Dualistic Enlightenment*. Charlottesville and London: University of Virginia Press.

Yarbrough, J. M. (1998). *American Virtues: Thomas Jefferson on the Character of a Free People*. Kansas: University Press of Kansas.